

SVERIGE 7:50
NORGE 9:25
DANMARK 9:50
INKL. MOMS

MYNT 9-10

KONTAKT

DECEMBER 1979

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS TIDSKRIFT

DE SACHSISKA TALERPERIODERNA 1500 — 1763

Sid 180

ENGELSK MYNTNINGS- GRUPPERING PÅ 1040-TALET

Sid 186

MYNTFYND I UPPSALA Sid 188

EDENSTRÖMS GÅVA Sid 190

MYNTSTÖLD I GÄVLE Sid 194

RYSKA GRAVÖRER Sid 198

KONSTMEDALJER Sid 200

SUOMALAISET LUKIJAMME VOIVAT KIRJOITTA MEILLE SUOMEKSI

Sid 185

GOD JUL
och
GOTT NYTT ÅR
önskas våra kunder

ÄNTLIGEN
en ny
MYNTKASSETT

Storlek
Längd 155 mm
Bredd 105 mm
Tjockl 6 mm

Årtal
1972, 1973
1976, 1977
1978, 1979

Blått mellanlägg med guldtryck

Äntligen finns en svensktillverkad Myntkassett som passar i kortlådor för format A-6. Materialet är formsprutad *glasklar* PS-plast som ger ett perfekt skydd för dina mynt utan någon missfärgning. Finns i alla välsorterade butiker som säljer mynttillbehör.

Vår nya LAGERPRISLISTA 1979-2 har just utkommit. Meddela oss namn och adress så skickar vi listan GRATIS. Förteckning över AKTIEBREV med ca 300 bilder kan fås mot insättande av 50 kronor på vårt postgiro 70 23 77-3.

PEO Mynt & Frimärken AB

Drottninggatan 29 – Telefon 08/21 12 10
Box 162 45 S-103 25 STOCKHOLM

MYNTKONTAKT

SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag-fredag kl 10.00-13.00)

Myntkontakt:

Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken
Myntkontakt utkommer den 1 i
månaderna februari - maj och
september - december.
Prenumeration: helår 55:-

REDAKTION

Huvudredaktör
och ansvarig utgivare:

Frank Olrog
Telefon 08-26 14 57
Arkitektvägen 29
161 45 Bromma

Biträdande redaktörer:
Madeleine Greijer
Torbjörn Sundquist

Copyright:

Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98, 756 86 62

Annonspriser exkl. moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 000:-
2:a omslagssidan	1 200:-
omslaget 4:e sida	1 500:-
1/1 sida (157×220 mm)	1 000:-
2/3 sida (104×220 mm)	700:-
1/2 sida (157×108 mm)	525:-
1/3 sida (50×220 mm)	375:-
1/4 sida (76×108 mm)	290:-
1/6 sida (50×108 mm)	200:-
1/12 (50×52 mm)	110:-

Sista materialdag:

Den 5:e i månaden
före utgivning

Annonsmaterial:

Negativ eller positiv offsetfilm
Sändes till Ordfront
Fack. 104 32 Stockholm

Annonsor som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

ISSN nr 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

HÖSTENS FÖRENINGSTRÄFFAR:

DECEMBER:

Lördag 1 kl 14.00 Medeltidssektionen. Rolf Alstertun kåserar om utländska mynt som cirkulerar i Sverige. Lokal: Historiska Museernas lunchrum, Storgatan 41, Stockholm.

Onsdag 12 kl 18.30 Liten julfest med kaffe, frågesport och lotteri. Lokal: Historiska Museernas lunchrum, Storgatan 41, Stockholm.

Måndag 17 kl 18.30 Antiksektionen. Mats Nörle berättar om kejsar Vespasianus. Tag gärna med egna mynt! Lokal: Östermalmsgatan 81, Stockholm.

PROGRAM FÖR VÅREN 1980

JANUARI

Tisdag 15. Medeltidssektionen samlas för diskussion kring föregående års auktionsmynt. Lokal: Historiska Museernas lunchrum, Storgatan 41, Stockholm, kl. 18.30.

Onsdag 31. Föreningsmöte. Vi träffas i Ulf Nordlinds Mynthandel, Nybrogatan 36, Stockholm, kl 18.30 för att titta på litteratur och medaljer.

FEBRUARI

Onsdag 6 Bernadottesektionen samlas på Historiska Museernas lunchrum, Storgatan 41, Stockholm, kl. 18.30. Programmet ej fastställt.

Tisdag 19 Antiksektionen samlas på kansliet, Östermalmsgatan 81, Stockholm, kl 18.30. Programmet ej fastställt.

Torsdag 28 Medeltidssektionen samlas på Historiska Museernas lunchrum, kl 18.30. Programmet ej fastställt.

Föreningens vårauktion beräknas kunna hållas i mars.

Årsmötet kommer att hållas i Sigtuna i april eller maj.

Programmet för mars - maj kommer att meddelas i nästa nummer av MYNTKONTAKT.

Svenska Numismatiska Föreningen har under 1979 genomfört två kurser i numismatik i samarbete med Medborgarskolan. Kurserna kan sägas vara "informativa", då det är självklart, att 10 x 2 lektioner i ett så omfattande ämne inte kan bjuda på mer än de första grunderna. De har visat sig ge fina impulser för blivande samlare.

De båda deltagargrupperna har visat stort intresse och flertalet har sökt medlemskap i föreningen.

I detta sammanhang bör nämnas,

att föreläsningar i sådana ämnen som "Förfalskningar" och "Värdering" omfattats med stort intresse av de nya medlemmarna, som troget infunnit sig på olika "numismatiska kvällar".

Kursidén tycks ha slagit an och vi siktar på en fortsättning till våren.

Upplysningar om vårkursen lämnas antingen av föreningens kansli (tel. 08/67 55 98) eller av Medborgarskolan (tel. 08/16 00 60).

Kotti Chave

De sachsiska talerperioderna 1500–1763

Av Dr. Paul Arnold

(Första avsnittet)

Sachsens

politiska ställning

Sachsen räknades såväl politiskt som ekonomiskt till de stora mäktiga furstendömena inom det Heliga Romerska Riket av tysk nation. Det hade en avgörande andel i att den i Tyrolen omkring 1484–86 införda talervalutan kunde slå igenom i Tyskland och hålla sig där i nästan 400 år (och i Sverige till 1873). Det politiska inflytande som de sachsiska furstarna besatt grundade sig på deras stora sammanhängande territorium i mellersta Tyskland – det omfattade Thüringen, Kurfurst- och hertigdömet Sachsen samt det s k Meissnerlandet. Därutöver utövade de sachsiska furstarna borggreveämbetet i Magdeburg och förstod att genom en arvsförlikning med grevarna von Henneberg – som upphöjts i furstligt stånd – skaffa sig inflytande i Franken. Grundvalen till deras politiska ställning var bestämd i riksförfattningen, kejsar Karl IV:s s k gyllene bulla. I egenskap av Tyska rikets ärkemarskalkar innehade de sachsiska furstarna emellertid inte bara en av rikets sju kurröster, som gav dem rätt att delta i valet av kejsare – de delade dessutom riksvikariatet mellan sig och kurfursten vid Rhen. Vid en kejsares död utövade de, såvida ingen efterträdare var utsedd, en riksföreståndares ämbete i de områden som hade sachsisk lag, alltså i övre och nedre Sachsen liksom i delar av Westfalen. På riksdagen i Köln 1512, då riket indelades i landsfredskretsar, erhöll de sachsiska kurfurstarna befattningen som kretsöverste, kretsansförare eller kretsutskrivande furste i de översachsiska kretsarna som jämte det sachsisk-thüringska området även omfattade Anhalt, Brandenburg och Pommern. Kurfurst Fredrik III, kallad den vise, blev på riksdagen i Konstanz 1507 till och med utnämnd till ständigt ställföreträdare för kejsar Maximilian I – *locumtenens generalis*.

De sachsiska furstarna hade dock avsevärt försvagat sin politiska makt genom landets uppdelning 1485 i den ernstinska och den albertinska linjen. Den ernstinska linjen var senoriettslinjen, uppkallad efter Ernst, äldste son till kurfurst Fredrik II. Eftersom kurvärdigheten givetvis var odelbar och bunden till primogenitur (förstföds-lorätt) stannade den hos Ernst. Hans yngre broder Albrekt, stamfader för den albertinska linjen, bar endast titeln hertig av Sachsen. Båda bröderna var dock kloka nog att åtminstone fortsätta med gemensam myntning och bergshantering.

len av Thüringen och det hennenbergiska landområdet men genom otaliga ytterligare delningar skapade de barocktidens typiska tyska duodesstat. För oss är därför från och med 1547 endast den albertinska myntpolitiken ännu av intresse.

Handel och myntpolitik

De sachsiska furstarnas ekonomiska makt var lika stark som deras politiska. Den grundade sig väsentligen på den inhemska silvergruvdriften och på den i Leipzig koncentrerade handeln. Genom sitt geografiska läge var det sachsiskt-thüringska territoriet ett utpräglat genomgångsland med alla dess för- och nackdelar. Här korsade de stora öst-västliga och nord-sydliga handelsvägarna varandra, vilka band samman Nordeuropa med Italien

1. Sachsen. Kurfurst Fredrik II (1428–1464), Goldgulden Leipzig ca 1455/64. Liksom följande: Statliga Myntkabinetet, Dresden.

Från 1485–1547 myntade de tillsammans. År 1547 lyckades den albertinske hertig Morits med kejsar Karl V:s hjälp och mot det schmalkaldiska (protestantiska) förbundet erhålla kurvärdigheten och hertigdömet Sachsen i förläning, vilket den tillfångatagne ledaren för det schmalkaldiska förbundet, kurfurst Johan Fredrik av Sachsen, hade blivit fränkand. Därefter var den yngre, albertinska linjen den mäktigare. Den gemensamma mynt- och gruppolitiken upphörde. Ernestinerna behöll visserligen större de-

och Västeuropa med Polen, Balkan och Ryssland. Tack vare speciella landsfurstliga bemödanden och kejsarliga privilegier utvecklade sig Leipzig till Sachsens viktigaste handels- och mässtad och därigenom hela rikets. För de sachsiska furstarna var leipzigmässorna inte bara en inkomstkälla utan samtidigt en probersten för deras myntpolitik. Den dagsaktuella handeln i Leipzig fordrade valutastabilitet och anpassning till den internationella guldkursen.

2. Venedig. Dogen Nicolo Tron (1471–1474), Lira tron.

Rikedom på silver

Huvudkällan till deras rikedom var dock den väldiga silverflod som i synnerhet under fjortonhundratalets sista hälft strömmade in i de landsherrliga kassorna från gruvorna i Erzgebirge. Denna silverrikedom bildade grundvalen för en omfattande myntprägling. Såsom innehavare av gruvregalen hade de sachsiska furstarna naturligtvis också silvermonopol och vinnlade sig om att utöva detta så lönande som möjligt. De krävde därför, att allt uppfordrat silver skulle inlämnas till deras myntverk i Freiberg. I gengäld förpliktigade de sig att betala silvret i goda mynt. När därför efter upptäckten av stora silverfyndigheter i Schneeberg och i Schreckenberg behovet av mynt starkt ökade måste – vid sidan om Freiberg, Leipzig och Zwickau – nya myntverk anläggas i Schneeberg, Annaberg och Buchholz.

3. Milano. Hertig Galeazzo Maria Sforza (1466–1476), Testone.

Myntningen ökar

Med denna enorma utveckling inom silverbrytningen inte bara i Sachsen utan också i andra gruvområden – i Harz, i Tyrolen, i Böhmen och i övre Ungern – följde helt konsekvent idén att skapa en silvrekvivalent till den *rhenska goldgulden* som sedan trettonhundratalet var Tysklands viktigaste handelsmynt. Denna hade de sachsiska furstarna alltid fäst avseende

vid i sina egna groschenpräglingar och sedan 1455 till och med efterbildat. Medan således nu behovet av den praktiska och på samma gång köpstarka goldgulden växte blev guldinförseln alltmer komplicerad. Behovet översteg vida det förefintliga guldlet.

Silverstormyntets egentliga födelseår var 1472, då Venedig började prägla *lira tron* om 6,5 gram i silver. Två år senare följde Milano efter med en hel och en halv *testone*. Med *lira tron* och *testone* infördes också en nyhet i myntbildens formgivning, nämligen det från medaljen inspirerade porträttet av myntherren. Efter *lira trons* förebild lät ärkehertig Sigismund av Tyrolen prägla nya större silvermynt – *sechser* och *pfundner* à 6 resp. 12 kreuzer, vilka 1484 följdes av en *halv guldiner* à 30 kreuzer och 1486 en *hel guldiner* à 60 kreuzer. En guldiner hade exakt samma värde som en goldgulden.

De nya stormynten och deras indelning

Först med de sachsiska furstarna fick de nya stormynten av silver sitt genombrott därför att de och deras finansrådgivare i likhet med ärkehertig Sigismund skapade ett komplett myntsystem. De viktigaste kraven var dessa: 1. täckning för växelmyntbehovet och 2. inlösen av goldgulden i utrikeshandeln genom ett likvärdigt silvermynt. Bå-

dadera måste vara förenade i ett myntsyttem, dvs de små valörerna måste kunna växlas till en fast kurs i stora myntenheter. Endast så kunde man förhindra, att de nya stormynten av silver blev nedsmälta och ompräglade till mindervärdiga småpengar. Införandet av stor-silvervaluta fordrade därför en väl genomtänkt förberedelse. I Sachsen tog denna omkring 10 år. Den började 1490, då i betraktande av den rhenska goldguldens fortsatta fall och det samtidigt stigande guldpriset den *erfurtiska marken*, som var grundmyntvikt i Sachsen, anpassades till den kölniska markvikten à 233,855 gram. I enlighet därmed fastställde man för den rhenska goldgulden ett motsvarande silvervärde av 27,46 gram. Detta gick åtta gånger på en mark finsilver. På en goldgulden räknades nu 21 *spitzgroschen* = 42 *halva schwertgroschen*. Detta var den myntfot efter vilken först tio år senare de första talerna skulle myntas. Även *pfennige* och *heller* anpassades till den nya myntfoten. Varje nominal stod i ett bestämt omräkningsförhållande till de andra.

Nästa steg gällde täckningen för behovet av växelpengar. Först måste de mindre nominalerna myntas i tillräckliga mängder innan talern kunde införas. Sålunda började man från och med 1496 att prägla *zinsgroschen* – av vilka det gick 21 på en *goldgroschen*. 6 *pfennige* utgjorde 1/2 *schwertgroschen*, 12 *pfennige* 1 *zinsgroschen*. Från 1496 vidtog en omfattande *pfennig*prägling. Bara från påsken 1497 till påsken 1498 präglade myntmästaren i Schneeberg Augustin Horn ca 6 1/5 miljon *pfennige*. Eftersom silveravkastningen i Annabergområdet steg ytterligare måste de sachsiska furstarna överväga hur de förmånligast skulle kunna tillgodogöra sig silvret utan att det allmänna silverpriset skulle sjunka genom produktionsökningen. Man beslöt för den skull 1498 att prägla större silvernominaler som ekvivalent till goldgulden och stävja dess vidare spridning i Sachsen. I myntstadgan av den 9 juli 1498 fastställdes utmyntningen av ett silvermynt till ett värde av 3 *zinsgroschen* eller 1/7 rhensk gulden. Detta nya mynt, som huvudsakligen var avsett som silverbetalningsmedel vid bergverken, är bekant under tre olika beteckningar: 1. *Schreckenberger* ef-

4. Tyrolen. Ärkehertig Sigismund (1439–1490), Pfundner à 12 kreuzer.

ter fyndorten för dess silver på Schreckenbergh, 2. *Engelgroschen* efter ängeln som håller en sköld på myntets åtsida och 3. *Mühlstein* efter myntsmedjan i en hammarkvarn. Från 1498–1500 arbetade alltså myntverken i Annaberg–Frohnau, Leipzig, Freiberg och Schneeberg för högtryck för att förmynta det hopade silvret. Två år efter schreckenbergens införande var så alla förutsättningar skapade för silverstormyntets introduktion. Det nya myntsystemet som varit i funktion sedan 1490 hade visat sig bestå provet, alla nominaler fanns präglade i stora mängder, det fanns silver i överflöd – sålunda kunde de sachsiska furstarna i myntordningen av maj 1500 övergå till präglingen av *silbergulden* (silvergylten). Till att börja med präglade man hela och halva silbergulden. Officiellt fanns det ingen språklig skillnad mellan silber- och goldulden. Först från 1534 vann beteckningen *gulden-groschen* hävd och fram till 1570, då den kallades *taler*.

Guldengroschen och deras utseende

De gulden som präglades 1500–1525 visar på åtsidan bilden av den ernestinske kurfursten Fredrik III och på fransidan porträtten av hans bror och medregent Johan samt de albertinska hertigarna Johan respektive Georg. Kurfursten är klädd i kurornat med hatt och mantel. Han bär kursvärdet på axeln, en symbol för hans höga riksämbete som ärkemarskalk. Inskriften på åtsidan omfattar namnen på de tre furstarna, fransidan betecknar myntet som *Moneta Argentea Ducum Saxoniae*, hertigarnas av Sachsen silvermynt. På fyra ställen bryts inskrifterna genom små vapensköldar: Kurskölden, hertigdömet Sachsen, landgrevskapet Thüringen, markgrevskapet Meissen resp. hertigdömet Sachsen, Thüringen, Meissen och Pfalz-sachsen. Bilderna på fransidan visar hertigarna i vapenskjorta och tröja med s k klappmützen. Av den anledningen kallades mynten också *klappmützentaler*. De var odaterade mellan 1500 och 1525, men tack vare furstenamnets ordningsföljd låter de sig indelas kronologiskt i tre grupper: 1. med *Fridericus Albertus Iohannes* kan de endast ha

5. Tyrolen. Arkehertig Sigismund (1439–1490), Guldiner 1486 à 60 kruzzer från myntorten Hall.

6. Sachsen. Kurfurst Fredrik III (1486–1525) med hertigarna Georg och Johan, Gulden ca 1500/07 à 21 zinsgroschen (s k klappmützentaler).

7. Sachsen. Kurfurst Fredrik III med hertigarna Albrekt och Johan, Zinsgroschen 1499 à 12 pfennige från myntorten Leipzig.

präglats från maj 1500 till mitten av september samma år, eftersom hertig Albrekt avled den 15 sept. Den gulden är oerhört sällsynt; 2. med *Fridericus Georgius Iohannes* utgavs de från mitten av sept. 1500 till 1507; 3. den tredje gruppen med *Fridericus Iohannes Georgius* prä-

glades från 1507 till 1525. Vidare indelningar erbjuder givetvis också myntmästar- och myntortsmärkena i följdordning. Halvguldenmynten visar på åtsidan den hjälmprydda skölden med Sachsens, Thüringens, Meissens och Pfalz-sachsens vapen samt kursvärdet. Hjälmen bär Thüringens och Sachsens sköldmärken, hornen och obeliskan med det sachsiska vapnet. På fransidan är Johannes Döparen avbildad. Endast de halvgulden som präglades år 1500 bär årtal.

Den sachsiska gulden väger 29,23 gram, dess finvikt utgör 27,411 gram, dess halt var ca 1 500 hela 15 lod = 937½‰. På en kölnisk mark silver på 233,855 gram gick ca 8 stycken, på en kölnisk mark fin-silver 8,53 och efter den obetydliga

8. Sachsen. Kurfurst Fredrik III och hertig Georg, ensidig pfennig ca 1496/98 från myntorten Schneeberg.

9. *Sachsen*. Kurfurst Fredrik III med hertigarna Albrekt och Johan, Schreckenberger groschen 1499 à 3 zinsgroschen eller 1/7 gulden från myntorten Annaberg/Frohnau.

10. *Sachsen*. Kurfurst Fredrik III med hertigarna Albrekt och Johan, 1/2 gulden 1500.

11. *Böhmen*. Grevarna Schlick, Joachimstaler guldengroschen efter sachsisk talerfot utan årtal ca 1519/20.

12. *Sachsen*. Kurfurst Johan Fredrik (1532–1547) och hertig Georg, 1/4 guldengroschen 1534 från myntorten Annaberg (första 1/4 guldengroschen!).

förändringen av finhalten 8,57 stycken. Det omkring år 1500 införda myntsysteemet såg ut som följer:

1 kölnisk mark = 8 gulden

1 gulden = 7 schreckenberger = 21 groschen

1 schreckenberger = 3 groschen = 36 pfennige

1 groschen = 24 heller

Med detta väl indelade myntsysteem och präglingen av stora mängder silvergulden förlorade goldgulden sin förhärskande ställning. Nya betalningsförpliktelser i guld förklarades lagligt ogiltiga, för bestående sådana godtogs guld endast för kapitalåterbetalning och inte för räntebetalning. Namnet på de nya silverstormynten kom emellertid inte från Sachsen utan från det böhmiska Erzgebirge, där grevarna och magnaterna von Schlick ägde rika silvergruvor i Schlackenwerth. Sedan 1520 myntade de sitt silver med sachsisk hjälp och efter sachsisk myntfot. Från 1520–1528 präglade de ca 2,5 miljoner hela, halva och kvartsgulden, som de skickade

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

*Mattssons
Mynthandel*

Kungsängsgatan 21 b
753 22 Uppsala,
tel 018-13 05 54

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

**KARLSKRONA
MYNTHANDEL**
Hantverkaregatan 11
371 00 Karlskrona,
tel 0455-813 73

över bergen till Sachsen och Nordtyskland. Det var dessa nya mynt, som i stora mängder cirkulerade i riket, som skulle ge namn åt den nya myntsorten. Av *Joachimsthalergulden* blev det i talspråket snart *Joachimsthaler* och slutligen bara *taler*.

Sachsisk myntpolitik

Huvudproblemet för Sachsen efter 1500 var att skaffa sig ett så stort cirkulationsgebit som möjligt och därjämte förhindra att dessa gulden i grannländerna ansågs som välkommet myntsilver, nedsmältes och omprägldes till dåliga groschenmynt. Sachsen slöt förden-skull fördrag med sina grannar och beviljade leveranser till förmånliga priser på villkor att den sachsiska myntfoten infördes. Dessa förhandlingar blev mycket komplicerade av den anledningen att grannstaterna visserligen var villiga att överta den sachsiska talerfoten, men inte lika beredda att prägla fullhaltiga småmynt i fast växelkurs därtill eller rent av officiellt devalvera sina hittills gällande småmynt. Därtill kom också att guldpriset steg till följd av den ökande silverproduktionen medan goldguldens finhalt föll. Det var alltså nödvändigt att göra silvervalutan oberoende av goldgulden. Detta problem blev orsaken till stridigheter efter 1525 mellan de båda sachsiska linjerna. Kurfurst Johan och hans rådgivare ville sätta ned myntfoten, medan hertig Georg å sin sida inte kunde gå med på en försämring av penningvärdet.

År 1530 resulterade det i den s k myntseparationen. Johan lät för-ringa markens finhalt på 14 lod 16 gran = $931\frac{1}{100}$ till 14 lod = $875\frac{0}{100}$. Hans mynt präglades i Zwickau. Hertig Georg fortsatte sin myntning i gammalt skrot och korn, dvs i gammal vikt och finhalt. År 1534 kom man efter segslitna förhandlingar äntligen fram till en förlikning mellan de båda sachsiska linjerna. I 1534 års myntstadga fastställdes: den kölniska markens finsilver skulle nedsättas till 14 lod 8 gran = $903\frac{0}{100}$ och därav myntas 8,86 guldengroschen å vardera 22 groschen. De följande åren steg värdet på en guldengroschen ända till 25 groschen år 1541 och föll 1542 till 24 groschen. Denna relation blev sedan konstant. Men eftersom relationen 1 gulden = 21 groschen hade vunnit burskap i räkenskaper – den

hade ju gällt sedan 1490 – skulle den bibehållas. Vid sidan av den aktuella *präglade* guldengroschen uppstod en *fiktiv* gulden, vilken enbart användes att kalkylera med. Denna räkne- och talenhet – 1 meissnisk gulden = 21 groschen – bibehölls i de sachsiska områdena ända till föreningstalerfotens införande 1839. Myntstadgan av 1534 fastställde följande förhållande mellan de enskilda nominalerna:

1 guldengroschen = 22 groschen

$\frac{1}{2}$ guldengroschen = 11 groschen

1 groschen = 12 pfennige

1 dreipfennigröschlein = 3 pfennige

1 pfennig = 2 heller

År 1536 infördes dessutom ännu en valör, $\frac{1}{4}$ guldengroschen. Efter kurfurst Johan Fredriks av Sachsen nederlag vid Mühlberg 1547 och hans tillfångatagande genom kejsar Karl V följde så den slutgiltiga myntseparationen mellan de båda sachsiska linjerna. Den nyföränade albertinske kurfursten Morits utfärdade en ny myntstadga som lämnade utgivandet av guldengroschen och dess delstycken – $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{8}$ – oberört. För groschenmynt bestämdes att 1 guldengroschen skulle vara = 24 groschen.

Morits efterträdare, kurfurst August, behöll talerns finhalt – 14 lod 8 gran = $903\frac{0}{100}$, men minskade likväl dess vikt och finvikt till 29 resp. 26,08 gram. Av en mark finsilver skulle man få ut 8,93 stycken. Silverbrytningens tillbakagång i Erzgebirge och svårigheten att utöva kontroll över de spridda myntningsorterna föranledde honom att nedlägga tillverkningen i myntorterna Annaberg, Freiberg och Schneeberg och i stället inrätta ett nytt centralmyntverk för hela kurfurstendömet i sitt residens i Dresden 1556. I och med Schneebergs nedläggning år 1570 var Dresden därefter väsentligen det enda myntverket i Kursachsen, även om det senare någon gång gjordes tillfälliga myntningar i Leipzig.

Riksmyntstadgar inom Tyska riket

Då kurfurst August utfärdade sin myntordning 1558 hade den sachsiska talervalutan redan slagit igenom. De flesta ständerna i Nord- och Sydsachsen myntade antingen efter sachsisk fot eller efter en

myntfot som motsvarade den sachsiska talerfoten. I det tyska riket försökte man emellertid att komma fram till en enhetlig riksmyntstadga. År 1524 hade den första riksmyntstadgan i Esslingen utfärdats, av vilken det enda som allttjämt ägde bestånd var införandet av den kölniska markvikten. Den första liksom den andra riksmyntstadgan av 1551 hade utfärdats utan att man hade inhämtat en föregående överensstämmelse med Kursachsen. Följaktligen hade Sachsen, som ingalunda var benägen att devalvera sitt myntsystem vilket var bättre genomtänkt än något annat i Tyskland, inte antagit någon av riksmyntförordningarna. Man ignorerade dem helt enkelt. I motsats till de båda föregående lovade emellertid den tredje myntordningen, utfärdad av kejsar Ferdinand I på riksdagen i Augsburg 1559, att ha större verkan. Den förbjöd talerprägling och införde som högsta nominal *riksgulden* à 330 kreuzer, vilken i vikt låg långt under den sachsiska talern. Dessutom skulle alla präglingar på den ena sidan bära riksörnen och kejsarens namn. Ingetdera kunde kurfurst August samtycka till. Den sachsiska talerns

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96
Fack, S-104 32 Stockholm 19
T-Rådmanngatan
(uppgång Handelshögskolan)
Telefon 08-34 34 23

*Köper • Byter
Säljer • Värderar
Kommissionsuppdrag*

*Mynt • Sedlar
Medaljer • Tillbehör
Numismatisk litteratur*

Öppet: vard. 11–18, lörd. 9–14

dominerande ställning i vidsträckt delar av riket gjorde att riksdagen i Augsburg av den anledningen medgav prägling av hela, halva och fjärdedels taler. Talern skulle gälla 68 kreuzer och ha en finhalt av 14 lod 4 gran = 888,89 %. Kurfurst August dröjde alltså med att avsluta sig. Då tillkom två nya faktorer. För det första spred sig den nya riksmüntfoten och Kursachsen hade anledning att befara, att de tyngre sachsiska mynten skulle utväxlas mot de lättare riksmynt, och för det andra hade den tredje riksmyntordningen fastställt noggranna kontroller över bestämmelsernas iakttagande. Myntpolitik skulle i främsta rummet bli krets politik. Kretsarna hade fått i uppdrag att utöva kontrollen. Ärligen skulle två s k *probationsdag* utlysas, till vilka den kretsutskrivande fursten skulle utfärda kallelse. Vidare skulle en *generalmyntproberare* tillsättas för dessa probationer. De kretsar som hade gemensam valuta skulle korrespondera med varandra. Då kejsar Maximilian II dessutom eftertryckligen befallde, att riksmyntordningen strikt skulle genomföras, kunde kurfurst August inte längre undandra sig denna. Såsom kretsutskrivande furste för de sydsachsiska rikskretsarna var han tvingad att driva igenom riksmyntordningen. Förvisso gjorde han stillatigande sitt inträde genom att den 8 april 1571 låta trycka en s k huvudvalvation. Han minskade obetydligt finhalten i sin taler å 14 lod 8 gran = 903 % till 14 lod 4 gran = 888,89 % och lät förse alla nominaler i enlighet med riksmüntfoten med ett riksäpple. De andra kretsständerna följde också hans exempel och på så sätt blev riksäpplet ett typiskt kännetecken på de sachsiska ländernas mynt. Ända fram till år 1680 ägde probationsdagarna regelbundet rum i den sachsiska kretsen. Varje krets måste dessutom inrätta 3-4 *kretsmyntverk*, där alla myntbefogade kretsständer måste mynta och vilka årligen 1-2 gånger skulle kontrolleras av generalmyntproberaren. De övre sachsiska kretsmyntverken var dessa: Dresden, Saalfeld, Berlin och Stettin. Riksmyntordningen innehåller likväl en passus som i fortsättningen skulle inverka synnerligen ogynnsamt på vidmakthållandet av de föreskrivna myntningsförhållandena. Den tillät nämligen de länder

som hade egna gruvanläggningar att mynta sin silveravkastning på platsen i s k *bergmyntverk*. Dessa var undandragna generalmyntproberarens kontroll; där kunde riksmyntordningen kringgå och dåliga pengar präglas.

(Forts i nästa nr)

Nytt utskotts- utlåtande om sedlar och mynt

I finansutskottets betänkande 1979/80:1, daterat den 6 november 1979, behandlas först fullmäktiges i riksbanken förslag till ändring av § 8 i lagen om Sveriges Riksbank. I detta förslag dryftas frågan om slopandet av 5-kronosedeln och införandet av en 500-kronosedel. Vi har ingående refererat fullmäktiges förslag i MYNTKONTAKT 1979 nr 4-5, s 98. Finansutskottet tillstyrker förslaget. Den föreslagna ändringen av § 8 i riksbankslagen bör träda i kraft vid det kommande årskiftet.

I finansutskottets betänkande behandlas också motion 1978/79:1123 av Tore Nilsson och Per-Erik Nisser om prägling av ett guldmynt i valören 100 kronor. Fullmäktige i riksbanken har i yttrande över motionen anfört, att både principiella och praktiska skäl talar mot att guld återigen tas i anspråk för monetärt bruk. Ett guldmynt i den av motionärerna föreslagna valören 100 kronor skulle med dagens guldpris bli mindre än en 10-öring och nära nog utesluta en prägling med önskvärd tydlighet i detaljerna. Myntverket har anfört samma synpunkter. Finansutskottet delar den uppfattning, som uttrycks i de båda yttrandena, nämligen att det inte kan vara en samhällselig uppgift att åstadkomma samlarobjekt åt kapitalstarka guldpekulanter och kuriosasamlare. Förslaget avstyrks.

Vidare behandlas motionerna 1978/79:1127 av Ingrid Sundberg m fl och 1978/79:2367 av Nils Hörberg, som båda går ut på förslag om en av penningvårdesförsämringen

motiverad översyn av växelmyntens såväl valörserie som utseende. Finansutskottet anser också, att växelmyntserien ibland måste ändras: när sådana översyner skall genomföras, torde dock bäst kunna bedömas av riksbanken och myntverket. Finansutskottet förutsätter att man där följer utvecklingen och vid behov tar erforderliga initiativ; något särskilt initiativ från riksdagens sida finner utskottet inte påkallat.

Torgny Lindgren

FRÅGE- SPALTEN

Återkommer
i nästa
nummer!

Suomalaiset lukijamme voivat, jos niin haluavat, kirjoittaa kysymyksensä suomeksi. Me käänämme mielellämme kysymykset suomesta ruotsiksi.

MYNT KÖPES OCH SÄLJES

BETALAR BRA
FÖR SEDLAR
FÖRE 1930

Håkan Westerlund
Mynthandel

Vasagatan 42
111 20 Stockholm
Tel. 08-11 08 07

En gotländsk nyckel till den engelska myntningens rätta gruppering under 1040-talet

Av Michael Dolley, M.R.I.A.

Det är nästan ett kvarts sekel sedan man allmänt började godta att silverpennymynten med Knuts namn och med typerna *Jewel-Cross* och i synnerhet *Arm-and-Sceptre* faktiskt präglades för hans son Hardeknut.¹ Det är nästan lika länge sedan som Peter Seaby visade, att *PACX*-typen var den första mer omfattande prägling, som kom att slås för dennes efterföljare Edward Bekännaren.² Därav följer att *Arm-and-Sceptre*-typen, oavsett om i Knuts eller i Hardeknuts namn, och *PACX*-typen följer efter varandra, och det finns naturligtvis stämpelkopplingar, som ytterligare styrker detta.³ Syftet med denna artikel är att fästa uppmärksamheten på ett förhållande, som bekräftar ovannämnda och som också i hög grad är ett stöd för hypotesen att dels a) Knuts åtsidesstamper användes så sent som sommaren 1042, dels b) undergruppen Hildebrand D:b hos den egentliga *PACX*-typen snarare bör föras till början än till slutet av typen och möjligen inte kan ha präglats senare än hösten detta år.

I Gotlands fornsal i Visby finns en liten blå pappask med en utdragbar låda av en typ liknande dem i Kungliga Myntkabinettet i Stockholm (KMK) från detta sekels början. På den står skrivet:

Cnut engelska mynt
N. 1.var. d. 4,45 gr.
4 st Nos 2156-9

Däri förvaras: fyra mynt med en sammanlagd vikt av exakt 4,45 gram, såvida dessförinnan de enskilda vikterna avrundats till två decimaler. De överensstämmer till typ och inskrifter exakt med de fyra mynt, som förtecknas under nr 2156-9 på sidorna 68-69 i Bror Schnitzgers *Silverskatten från Stora Sojdeby* (i Fornvännen 1915); 1 var. d. speglar utan tvekan nämnde författarens alltför fyndiga försök att uppställa en ny variant till huvudtypen, endast på grund av utseendet hos kungaspirans huvud.

Under många år hölls Stora Sojdebyskatten (SMH inv.nr. 14.091/92:Hatz⁴ 354) utställd i Gotlands Fornsal. Man kan förmoda, att de fyra mynten, för att underlätta för besökande forskare, inte var placerade i montern och att de, när skatten överfördes till Stockholm, kom att stanna i Fornsalen. De är faktiskt mynt av en avgörande betydelse, men troligen inte av samma anledning som föregavs vid tiden för deras första publicering. Deras data är följande:

1) *Åts.* +ENVT || RE+ΛH*
Fråns. +CROCONNLEIC*
Chester, Croc. Jfr BEH 1325.
1,128 g. 180°. (Pl. 00,1)

2) *Åts.* +ENVT || REXΛH
Fråns. +LEOFNOÐONHERE:
Hereford, Leofnoth. BEH-
1,106 g. 180°. (Pl. 00,2)

3) *Åts.* +CNVT || RE+ΛH
Fråns. +BRIHTRIRICONPELI
Wallingford, Briht(ri)ric.
BEH-
1,148 g. 0°. (Pl. 00,3)

	Q	PH	SC	JC	FDL	AAS	P	R	S	T	Q	SF	EC
<i>Chester, Croc</i>	X	X	X	X	X	X	x§	-	-	-	-	-	-
<i>Hereford, Leofnoth</i>	-	-	X	X	X	X	X	-	-	-	-	x*	-
<i>Wallingford, Brihtric</i>	-	-	-	-	-	X	-	-	x ¹	-	-	-	X
<i>York, Ar(n)cetel</i>	X	X	X	X	X	X	-	X	X	X	X	X	X

§ SHM Inv. 7219* SHM Inv. 16200¹ SCBI Oxford 829⁶

Fig 1. De fyra mynten i Gotlands fornsal.

4) *Åts.* +ENVT || REXΛN
Fråns. +ARCITELLONOEOPERF
York. Arcitell. Jfr BEH 448/9.
1,062g 150°. (Pl. 00,4)

Det mynt, som nu främst intresserar oss, är nummer 2.

Det är stämpelidentiskt med SCBI⁵ *Copenhagen* "Cnut" 1241. På exemplaret i Fornsalen är emellertid en detalj klart utpräglad – i fråga om Köpenhamnsexemplaret knappt urskiljbar – och därför lätt förbisedd. Var arm på fransidans kortarmade, ofyllda dubbelkors visar sig vara avslutad med en liten kula.

Innan innebörden av detta granskas är det lämpligt att placera de fyra mynten i ett vidare sammanhang. Alla är präglade av myntmästare, som redan är utomordentligt väl bestyrkta för perioden. I följande tabell markerar ett X, att ett eller flera mynt av typen redovisas i den andra upplagan av B E Hildebrands *Anglosachsiska Mynt* (Stockholm 1881), under det att ett x avser de fall, som ej återfinns där, men är kända för författaren från annat håll. Bokstäverna över kolumnen markerar de engelska beteckningarna för de enskilda typerna (Q = *Quatrefoil*, osv). Detta mönster saknar dessutom inte ett mer allmänt intresse:

Inskrifterna hos alla fyra mynten måste bedömas såsom språkligt oklanderliga. Mynten är äkta skapelser av engelska myntverk. Att de skulle vara imitationer kan utan vidare uteslutas.

Till jämförelse med mynt nr 2 (Schnittger 2157) kan vi nu ställa BEH, Edward Bekännaren nr 238, det pennymynt från denne regent som B.E.Hildebrand från första början utvalde för att illustrera varianten b av typ D (=huvudtypen PACX, jämför hans *Anglosachsiska mynt*, 2:a uppl. Stockholm 1881, pl.13). Även på detta mynt bär fransidesstampen ett ofyllt, kortarmat kors och likaledes det i hög grad särskiljande (kanske to m unika) draget med en liten kula avslutande varje arm och lagd över den punkt, där den skär över den inre cirkeln.

Efter vad som nu sagts är det inte förvånande att myntmästaren på myntet i Stockholm återigen är Leofnoth och myntorten Hereford. Vare sig de tillfogade små kulorna varit avsedda såsom en medveten skillnad eller ej, är det ytterligt osannolikt, att mer än på sin höjd några få veckor kan ha skilt graveringen av de två fransidesstamparna. Allt detta innebär, att åtsidesstamparna för Hardeknut med kunganamnet förkortat ("Cnut") så väl graverades som användes så sent som försommaren 1042. Likaledes har vi nu god anledning att tro, att Edward Bekännarens PACX-mynt med inre cirkel (Typ D, variant b hos Hildebrand) inte är yngre än hösten samma år. Allt detta passar naturligtvis typologiskt väl in. För en del år sedan antogs, att omskriften hos en typ efterhand visar tendens att förkortas⁸, under det att det är just under de första veckorna av en ny myntning som en gravör kan tänkas ha svårt att skilja sig från en föregående mynttyper särskilda drag.

För författaren återstår att fram-bära tack till professor, förutvarande museidirektören vid Kungl Myntkabinettet, Brita Malmer för tillåtelse att ånyo publicera fyra av de mynt, som påträffats på Gotland, och till miss Fran Coleman, M.A. (nu Mrs Angus Lindsay) vid Oxfords Universitet för särskilda upplysningar i ett antal enskilda frågor och sist men inte minst till amanuens fil kand Ragnar Engeström vid Riksantikvarieämbetets

Gotlandsundersökningar (RAGU) för översättningen av denna uppsats till svenska.

NOTER

1. *British Numismatic Journal*, XXVII, iii (1954), sid 266-75.
2. *Ibid.* XXVIII, i (1955), sid 111-46.
3. *Ibid.* XXVII, iii (1954), Pl III.
4. G Hatz, *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingertzeit*, Stockholm 1974.
5. *Sylloge of Coins of the British Isles*, London 1958 -: den citerade andra Köpenhamnsvolymen är redigerad av G Galster och utgiven 1966.
6. *Ed.* J D A Thompson, Oxford, 1967.
7. För den senaste diskussionen kring PACX-typens varianter - med litteraturhänvisning - se *The Numismatic Circular*, LXXXV, 9 (September 1977), sid 357-8.
8. *Ibid.* LXIX, II (November 1961), sid 240-1.

Summary:

A Gotland Clue to the Proper Ordering of the English Coinage of the Early 1040s.

In the collections of the Gotlands Fornsal, Visby, there are preserved four Anglo-Saxon pennies of the Arm-and-Sceptre type of Harthacnut in the name of "Cnut". One (fig 1), struck by Leofnoth in Hereford, is of a particular importance for the ordering of the sequence of coin-types of the early 1040s. The reverse voided cross terminates in pellets, a possibly unique feature. It is also found on a PACX type coin of Edward the Confessor of the same mint and moneyer (fig 2). Consequently the "Cnut" issue of Harthacnut was struck in the early summer of 1042 and the PACX type was struck not later than the autumn of the same year.

Nedan ger översättaren en kort nyckel till de engelska mynttyper, som omnämns i tabellen:

- Q= Quatrefoil - fyrpass
 PH= Pointed Helmet - spetsig hjälp
 SC= Short Cross - kortarmat kors
 JC= Jewel Cross - smyckekors
 FDL= Fleur-de-lis - lilja
 AAS= Arm-and-Sceptre - arm-och-spira
 P= PACX - fred

RCS= Radiate/Small Cross - strålkranz

TQ= Trefoil Quadrilateral - trifolium-kvadrat

SF= Small Flan - liten platt

EC= Expanding Cross - kors med utvidgande armar

Fig 2. Edward Bekännarens pennymynt. (B E Hildebrand: *Anglosachsiska mynt*, pl. 13, 2:a uppl, Stockholm 1881).

Numismatisk sensation i Lund

Myntverket ringas in

I samband med arkeologiska undersökningar på Kyrkogatan i Lund har man nyligen gjort ett uppseendeväckande fynd. En myntstamp som kan dateras till 1157 har kommit i dagen. Det var det året som de danska kungarna Knut V och Valdemar I samregerade. Knut V blev sedan mördad i det hårda maktspelet. Detta gör att man kan datera stampen så exakt.

Arkeologerna har kommit till ett lager som innehåller föremål som tyder på metallverkstad och man hoppas vara myntverket på spåren.

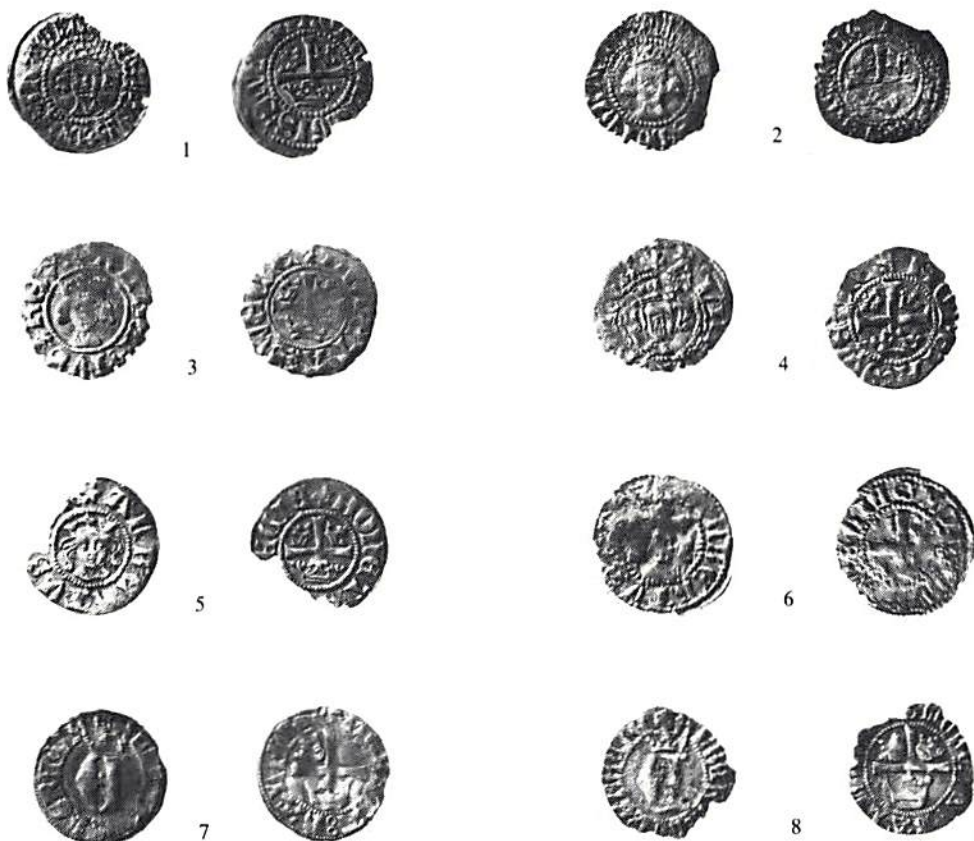
Vi räknar med att i nästa nummer av MYNTKONTAKT kunna berätta mera om detta verkligt sensationella fynd.

**GOD JUL
 OCH
 GOTT NYTT ÅR
 önskar**

**YNGVE ALMER
 MYNTHANDEL**

Storgatan 49, Box 2068
 800 02 Örebro,
 tel 019-13 50 61

Myntfynd från kv Svalan, Uppsala

Fyndet från kv Svalan. Foto: Jüri Tamsalu, KMK

I september 1979 inkom till Kungl myntkabinettet ett fynd bestående av ett antal mynt som låg tillsammans troligen i en børs. Fyndet gjordes i samband med arkeologisk utgrävning på ett husgolv i kv Svalan i Uppsala. Föremålen låg samman i klumpar. Efter rengöring och konservering visade sig hela fyndet bestå av ett beslag av förgyllt silver, en ring av silver med ett ingravat uncialt E samt åtta örtugar och fem brakteater, samtliga fragmentariska. Medelvikten för örtugarna är endast 0,856 g medan den normala medelvikten är ca 1,30 g. Örtugarna är präglade för Albrekt av Mecklenburg (1364–89) dels i Stockholm (6 st), dels i Kalmar (2 st). De tillhör Albrekts tidigare typer (men inte de tidigaste) med krönt huvud på åtsidan och kors

med tre kronor på frånsidan resp krönt uncialt E och kors med tre kronor. Två av brakteaterna har krönt huvud och tre har krönt S. De är mycket fragmentariska men tillhör de tidiga grupperna av dessa typer och är präglade under 1300-talet.

Beskrivning av örtugarna:

STOCKKHOLM

Krönt framvänt huvud/kors med tre kronor

1–2. Åtsida: $\text{ALBARTVS DEI GRADIA}$
Krona med fem liljor.

Bred hals, svagt markerat axelparti.

Frånsida:

$\text{HONETA REGIS SWEDIA}$

Kors utan fyrpass i mitten.

LLt 3a.

3. Åtsida: Som 1–2 men ALBARTVS REX
Frånsida: Som 1–2 men MONETA SWEDIA
LLt 4a.
4. Åtsida: Som 3 men krona med tre liljor.
Frånsida: Som 3.
5. Som 4 men HONETA
6. Som 4 men större huvud med smal hals som berör inre ringen.
LLt 4b.
- KALMAR**
Krönt uncialt E/kors med tre kronor
7. Åtsida:
 ALBERT DEI GRADIA

Frånsida:
MONATA KALMRRI
LLt 5a.

8. Som 7 men
GRACIA/MONATA KALMRRI

Beskrivning av penningarna:

OKÄND MYNTORT

Brakteater

9-10. Krönt framvänt huvud inom slät ring.

Jfr LLt XXXII:1.

STOCKHOLM?

Brakteater

11-13. Krönt S inom slät ring.
Kronan följer S:ets rundning.

Jfr LLt XXXIII:2.

Under Albrekts regering präglades örtugar i Kalmar med myntorten angiven. Vidare förs örtugar till Stockholm resp. Västra Silvberget. Att döma av antalet bevarade mynt var myntningen i Kalmar och Västra Silvberget relativt begränsad.

Den vanligaste av Albrekts örtugar och med all sannolikhet den yngsta, vilken även är representerad i detta fynd (ovan nr 3-6), har inskriften ALBERTVS REX på åtsidan och förs till Stockholm.

Samma inskrift finns på mynten som hänförs till Västra Silvberget, vilket kan tyda på att myntningen där började relativt sent. Dessa mynt saknas helt i Uppsalafyndet, vilket givetvis kan bero på att fyndet är litet, eller att präglingen där ännu inte var påbörjad vid tidpunkten för nedläggningen. Likaså saknas den äldsta och sällsynta stockholmstypen. Mynten nr 1-2 (Stockholm) samt 7-8 (Kalmar) har inskriften ALBERT/VS/ DEI GRACIA och kanske har präglingen skett på båda orterna samtidigt.

Endast 11 skattfynd med örtugar från Albrekts regeringstid som slutmynt är tidigare kända. För närvarande pågår forskning om Albrekts myntning men resultaten är ännu inte publicerade. Fyndet från Uppsala kan möjligen bidra till en relativ kronologi för örtugsmyntningen.

Litteratur:

L O Lagerqvist, Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt. Stockholm 1970.

Monica Golabiewski

Varianterna av 1876 års tvåkronor

Visserligen kallade jag mitt förra inlägg en slutreplik, men då Gunnar Sundberg i nr 8 så generöst erbjuder mig att få sista ordet, så vill jag, om redaktionen är lika tillmötesgående, blott uttrycka min förvåning över att Sundberg nu inte går med på att han utan vidare godtar myntmästarmärkets olika storlekar som variantskiljande. Detta står dock klart och tydligt att läsa i hans artikel i nr 2 1979, s 34, och jag kan inte finna någonting på s 35 som innebär en inskränkning härav.

Ej heller kan jag hålla med om något av vad Sundberg ytterligare anför i sitt senaste inlägg, utan står helt och hållet fast vid vad jag tidigare skrivit.

Harry Eriksson

Lagerkatalog nr 60 utkommer under december.

Årsprenumeration 50:- för 1980 på auktionskataloger och lagerlistor. Inbetalning sker enklast på pg 30 03-1.

Till våra auktioner 2 gånger per år mottar vi bättre skandinaviska mynt och sedlar, antika mynt samt utländska guldmynt.

**B. AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB**

Kungsgatan 28

Box 7662, 103 94 STOCKHOLM

Tel: 08/14 02 20

Magnus Edenströms gåva 1741 till Lofta församling

Av Torbjörn Sundquist

Få perioder i svensk mynthistoria är så rik på personliga vittnesbörd som de sista åren av Karl XII:s regering. Den då förda penningpolitiken, jag tänker i första hand på de i stor mängd utgivna nödmynten, rubbade i hög grad människors tillit till statens sätt att sköta rikets finanser. Detta fick bl a som resultat att många grep till pennan och i olika former för eftervärlden berättade om denna prövningens tid.

Flera studier har publicerats om nödmyntens eftermälen, främst av numismatikern Ernst Nathorst-Böös, som i ett par uppsatser¹ livfullt berättat för oss om många av de s k minnesverken.

År 1724 skedde en sista inlösen av nödmynten och genom en förordning av 18 februari sagda år nedsattes värdet på nödmynten till 1 öre KM. Nödmynten med det nya värdet var kurserade långt in på 1700-talets senare hälft. Nödmynten påminde i mer än ett halvsekel människorna om den svåra tiden,

vilket visar sig däri att eftermälen författades långt efter den egentliga nödmyntsperioden 1716-1719. (Kronan utgavs först år 1716 även om myntet bär årtalet 1715.)

Föremål för min uppsats är ett sådant sent tillkommet minnesverk, som i maj 1741 donerades till Lofta församling strax norr om Gamleby i nordöstra Småland. Vad jag vet har detta minnesverk ej tidigare beskrivits annat än med några rader i en tidningsartikel², författade av dåvarande kyrkoherden i Lofta, Nils Johansson. Den välkomponerade form ovannämnda minnesverk fått: det innehåller dels skrivelser om Karl XII och Görtz, dels mynt och sedlar från den aktuella tidsperioden med tillhörande beskrivning, gör detsamma förtjänt av en presentation.

I sockenstämmoprotokoll för Lofta församling³ av 7 juni 1741 står att läsa:

”uppvisade pastor den gåfva som hofrätts advocaten högväl-

aktade herr Magnus Edenström vid sin framkomst till Kyrkan gifit, sedan han i 22 åhrs tid varit borta dels i Finland dels i Stockholm. . .”

Gåvan består av en träplatta med lös ram omkring, täckt av ett rikt utbildat trälock, bild 1. I plattan är 14 mynt placerade i borrhade runda urtag och i ett rektangulärt utmejslat fack ligger tre sedlar, bild 2. Vid högra sidan om sedelfacket finns ett smalt urtag vari en pennliknande träpinne förvaras. Med pinnen kan mynten petas upp ur sina rum och vändas. (Tyvärr har pinnen ej kommit med på bilderna.) Måtten för träkonstruktionen är 17x30x8 cm (bredd, längd och höjd). Ett på latin och svenska vardera tjugo strofer långa skaldestycken, en beskrivning över mynten och sedlarna och ett tryckt exemplar av domen över Görtz, är med snörbindning fästade till plattans vänstra långsida. De två skaldestyckena har samma innehåll. De långa diktverken och beskrivningen av mynten och sedlarna är prydligt präntade på pergament.

Dikterna i dess svenska form återges nedan.

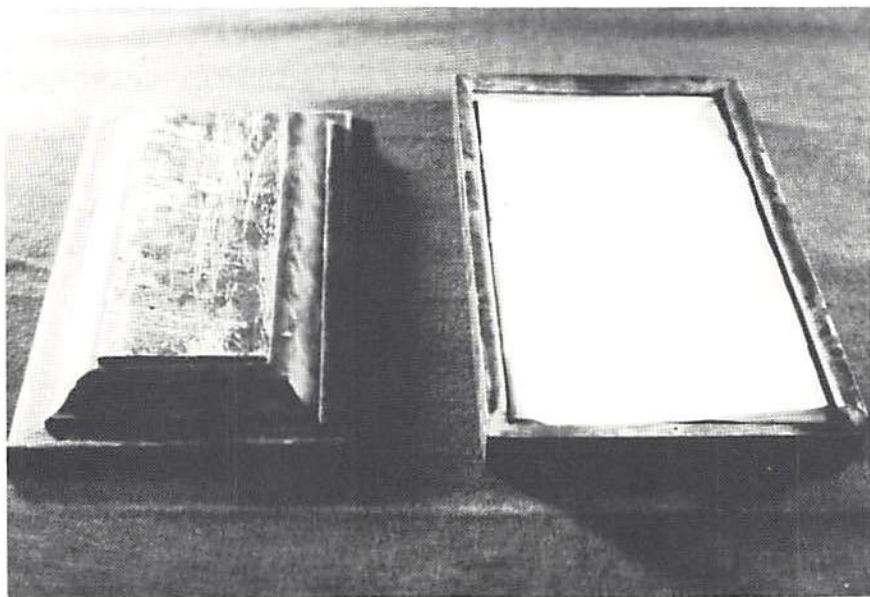

Bild 1

Öfver Giörtzens Penningar som gemenligen kallas Mynte Tekn och Myntgudhar

Kom Efterwerld och se, så lär du nog beklaga
Den fordom swåra tid då Swerge måst antaga
Den värsta wäxel och det aldra sämsta mynt,
Som nånsin warit här af någon sedt och synt.

Du må wäl undra på, hur lyckan alt förändrar
Hon blandar lust med pust, hon kommer går och wandrar,
Och är nu här, nu där, far altid af och an,
Men ej på någon ort beständigt blifwa kan.

Den Tolfte Konung Carl, en mäktig Konga Hielte,
Som hela Werlden i en hög förundran stälte;
Och af al Konglig dygd så lysand' afbild war
At hwar för honom skräck och äfven Kiärlek bar.

Om man från Japhets tid wil efterse och leta,
Ibland des förfäder al, så kan dock ingen weta
At nämna någon an som större warit har,
Än denne Store Kung och Fäderlandets Far.

Han som så träffligt månd' des Konga dater drifwa,
Så at al werlden nog fick göra dem beskrifwa:
Des namn och Tapperhet, som sig så widt har sträckt
Så att det allestäds at därom tala räckt.

Fast Danmark, Ryssland, Påhln och Saxen sammanföllö,
Och honom med al makt alt rundt omkring anföllö,
Så fingo alihop, et plötsligt nederlag
På kort och liten tid, ja inom år och dag.

Så wida gick dess makt, och segrand' Konga wälde
At han sat Kongar af, och andra til i ställe.
Ät sina Fiender just Lagar föreskref,
som han dem undergå och efterlefwa dref.

Men we! Olyckan månd' alt bryta af och bräcka,
Och wil med motgångs mäle al Segerglants betäcka.
Då i en drabning stor det så beklagligt gick,
Att han ett giftigt bet av Nieper-ormen fick.

Och på det sådant gift som han straxt Kunde märka
Skul' tidigt botadt bli, och ej få något wärka;
Fördenskull han då bort til Turkska Riket drar,
Och där på någon tid sin giästning sedan har.

Därefter när fem år de woro rät til ände
Och han sig Kommen til sin förra Krafter Kiände,
Han straxt i flygand' fart och fåle hemåt far
Til Riket sit, som i ett nödstält tilstånd war.

Han Kom och Swerge dig så hel bedröfwad finner:
Förtörnad högelig af hämbd och wrede brinner,
Och ingen nit och flit, ej heller något kwar
Af det som tjäna kan til hägnad och förswar.

När ränterierna af långa krig wor' tömde
Och inga medel fants på något ställe gömde,
Ty alla jämrad' sig, hwar war att giöra då,
Det måste tänkas på hur Swerge hjelp skul' få.

När Fiend' Flottan månd mit in i Riket ränna,
Och öfwad' mycket wäld at plundra, härja, bränna
När öppen stråt och wäg i fält för honom war,
Och han med mord och brand omkring alstädes far.

Då träffar Kungen på en i al slughet, snäller,
En Giörtz, den sig så Klok som et orakel ställer,
Och kunde öfwer sig så skicka och bete,
Så at han blef befallt gådt råd i nöden gie.

Han tog sig gienast på den sysslan at beställa,
Lät fem Planeter slå, som sedan skulle giälla,
Och än så många til utaf ett annat slag,
Som minnesmärken bär af honom denna dag.

Med så behändigt Mynt som alla måste gilla,
Han alla Cassor månd' på alla orter fylla,
Kund' mästerligen hwar alt redbart mynt dra af,
Som han i stället sen des Klisterlappar gaf.

Och under alt så Kund' den Räfwen förevända,
At det til Rikets gagn och nytta skulle lända,
Där dock han annat ej med denna handel sin,
Än största fattigdom i Swerige förde in.

Så framt man honom så att handla längre lemnat,
Och med behörigt straff i tid ej hade hämnat,
Då hel och hållen just O' Swerige blifwit sålt
För Tolf Planeter som han wärkat til och wält.

Min fromma Läsare du må bortgå och tycka
Dig hafwa högsta fog begråta den olycka,
Hwar i din Fäderland och Faderlandets Far
Ha warit som du här att se och märka har.

Och när du ögon din til våra tider wänder,
Och ser hwar dagligt skjer och oförmodligt händer,
Så låt din yttran bli och önska träget du
Gud gifwe att Kong Carl den Tolfte lefde nu!

Til något tekn af den skyldiga wördnad och
Kiärlek jag städe hyser för then Christeliga
Lofta församling i Öster-Giötland är detta
Minnesverk för Efterwärlden wäl-
ment lemnat af

Södersjö
den 31 Maii 1741

Mag. Edenström

Några kommentarer till Edenströms skaldeverk är på sin plats.

Dikten i dess svenska och latinska version följer det gängse mönstret för alster om Karl XII, nödmynten och Görtz från den tid Edenströms dikt tillkom. En gränslös beundran för konungen paras med ett starkt fördömande av Görtz, som fick bära hundhuvudet

för all misstämning och nöd i nödmynts- och sedelutgivningens spår.

Modern forskning har gett viss upprättelse åt Görtz i det man nu anser kungens statssekreterare Casten Feif⁴ vara den som under kungens vistelse i Stralsund 1714–1715 svarat för de avgörande impulserna till kungens beslut om nödmyntsutgivning.

I diktens fjärde strof nämns Jafet, en av Noas tre söner. De övriga var som bekant Sem och Ham. I bibeln sägs Jafet vara stamfader till en del nordiska folk.

Edenström hade av allt att döma inte helt reda på sig vad gäller antalet utgivna nödmynt. Han antyder i strof femton att antalet är tio:

”Lät fem Planeter slå, som sedan skulle giälla,
Och än så många til utaf ett annat slag”

I strof aderton är antalet plötsligt tolv:

”För Tolf Planeter som han wärkat til och wålt”

Av de tio nödmynt som utgavs är endast fem att hänföra till ”Planeter”: Jupiter, Saturnus, Phoebus, Mars och Mercurius. Även om ”Tolf Planeter” är en felskrivning för ”Tio Planeter” är sammanställningen underlig. Vi vet att det fanns långt drivna planer på fler nödmynt utöver de utkomna men inget av de projekterade kan associeras till någon planet.⁵

Slutraden i strof sexton innehåller ordet ”klisterlappar”. Här tänker Edenström på de av kontributionsverket år 1716 och 1717 utgivna myntsedlarna. Vid den komplicerade tillverkningen av dessa sedlar utgjorde klistring av fyllning och omslag en väsentlig del.⁶

Edenströms omsorgsfullt utformade beskrivning över mynten och

sedlarna, se bild 3, lyder:

”Här under äro förwarade Konglige Commissionens dom öfwer Giörtz. Högstsalig Hans Majestäts Konung Carl XII^{tes} år 1718 slagne Riksdaler af öfverskrift: Med Guds hielp på hwilken denne föromtalt Giörtz til sin åminnelse efter sit egit Stamwapen låtit inflika en Stjärna öfwer det i Sweriges Rikes wapen befintliga understa Lejonet, hwarigenom detta slags Riksdalrar äro igenkiende från et annat, som samma år med lika öfverskrift utkommit, och på hwilka en sådan Stierna icke finnes. En så kallad Giörtzens Riksdaler eller 4 Caroliners stycke hwarje Carolin til 1/2 daler Silfwermynt räknad. På ena sidan om honom Giörtzens två Caroliners stycke eller halwa Riksdaler, och på den andra en des fierdedels Riksdaler alla af Silfwer. Där under de från och med år 1715 til och med 1719 af Koppar utkomne en daler Silfwermynts stycken eller så kallade mynteteckn, hwilka på sät som följer efter den ordning komma at förwaras i sina rum, som de gångbara blifwit: 1. Cronan, 2.

Publica Fide, 3. Wet och Wapen, 4. Flink och Färdig, 5. Jupiter, 6. Saturnus, 7. Mars, 8. Phoebus, 9. Mercurius, 10. Håppet. Sedan den år 1716 för 25 daler Silfwermynts wärde utgifne och af Cammarherren Grefwe Carl Vicent Polus, Cammarrådet J. Lagermark, Kyrkioherden wid St. Jacobs församling i Stockholm Magister Nicolaus Sternel, Kyrkioherden för Kongl. Riddarholms församlingen Magister Johan Ekdal, Handels Borgmestaren Anders Strömborg och Justitiae Borgmestaren Johan Bunge anteknade Myntzedelen. Än en år 1717 under wälbemelte Cammarherre Gref Poli, Kyrkioherdens Magister Sternels och Borgmestaren Strömborgs namn för 10 daler Silfwermynt, och desutan en samma år för 5 daler Silfwermynt med Cammarrådets Lagermarks, Kyrkioherden Ekdals, och Borgmestaren Bunes namn teknade Myntzedlar.”

Här bör man lägga märke till att Edenström påstår att den stjärna, som felaktigt kom att ingå i fränsidans mittsköld på riksdalern, i stäl-

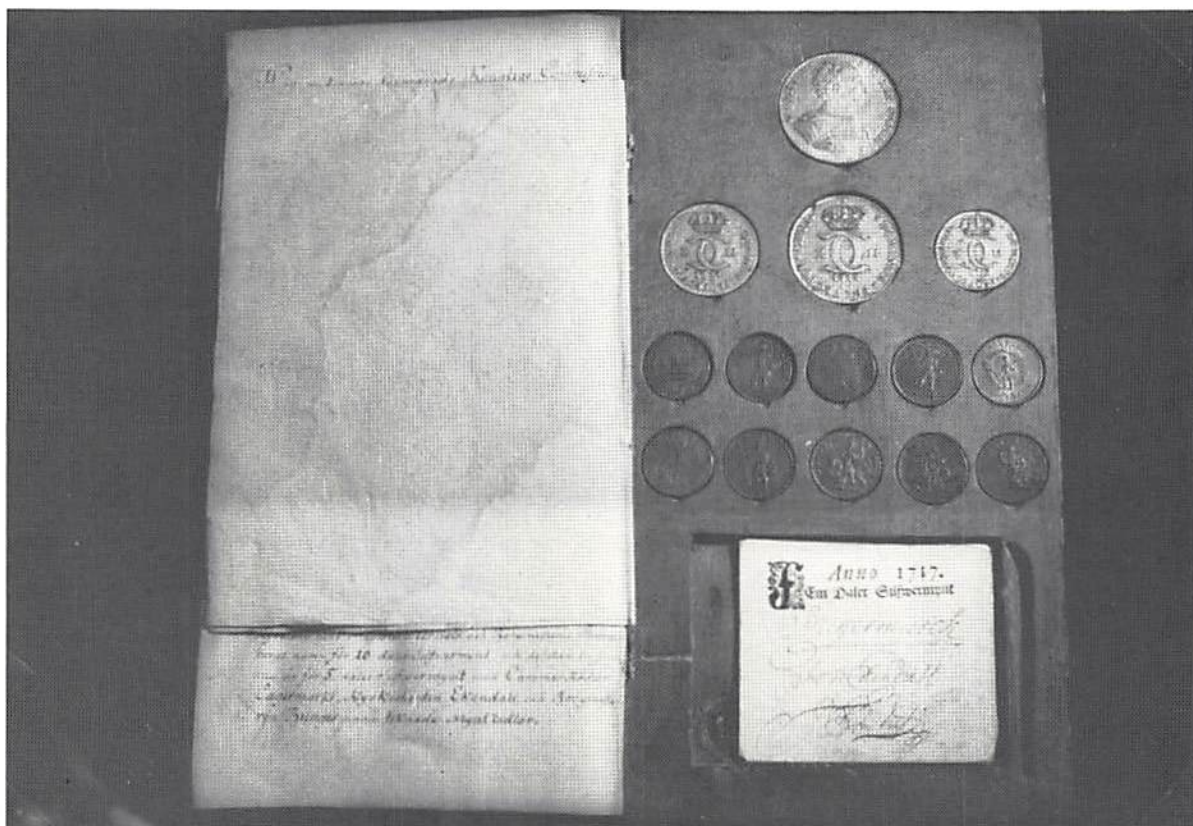

Bild 2

let för Clevevapnet skulle härröra från Görtz' stamvapen. Berch⁷ nämner i samband med beskrivningen av riksdalern att sådana rykten spreds. Det var i sanning ingen hejd på vilka tilltag man tillvitade Görtz. Att Görtz skulle låta insätta del av sitt vapen i det pfalziska dynastivapnet är ju näst intill otänkbart. Numera vet man att Hedlinger, som graverade stamparna till riksdalern, missuppfattat Clevevapnet och i stället för det korrekta, vilket utgörs av åtta från en sköld utgående liljestänglar, uppfattat det som en stjärna. Så småningom upptäcktes felet och det riktiga vapnet återfinns på de sist slagna riksdalarna. Mycket få med korrekt vapen har bevarats till våra dagar. Genom att i samlingen medtaga de eftertraktade vackra silvermynten, riksdalern och carolinermynten, har Edenström fått fram kontrasten till de oansenliga mynttecknen. Mynttecknen, som skulle gälla för 1 daler SM, motsvarade följaktligen ett 2 carolinermynt. Det är inte svårt att förstå den ringaktning som kom nödmynen till del.

Till sist några ord om donator Magnus Edenström. Det är ingen tillfällighet att han donerat, som han själv kallar det, minnesverket till Lofta församling. Han hade stark anknytning till Lofta. Magnus Petterson Edenström föddes 4 februari 1697 i Västra Eds socken, Lofta församling. (Namnet Edenström torde återgå på Ed.) Han var son till bokhållaren på Eds Bruk Petter Månsson och Maria Thörnesdotter. 20 juni 1719 blev Edenström inskriven som student vid Östgöta nation vid Uppsala universitet. Studerade vid juridiska fakulteten och avlade en lägre juridisk examen. Därefter verksam som juridiskt ombud i Stockholm och Åbo. Han var auskultant vid Åbo hovrätt, blev fiskal och år 1729 hovrättsadvokat vid nämnda hovrätt.⁸ Han nämns som advokat i Åbo rådstuvers protokoll av 28 juli 1731. Återvände till Sverige troligen i början av 1740-talet. Edenströms öden fram till sin död i Stockholm 10 april 1766 är för mig obekanta.

Edenströms skrivelser är dag-

tecknade Södersjö 31 maj 1741. Södersjö är en gård belägen någon kilometer öster om Lofta kyrka. Edenströms bror Petter, även han med juridiska studier i Uppsala bakom sig, brukade Södersjö från år 1737 fram till sin död 1747. Av bouppteckning⁹ efter Magnus Edenström framgår att han vid sin död ägde 2/3 av, som det då betecknades, frälseskatt hemmanet Södersjö. Av Edenströms kvarlåtenskap finns inget som tyder på intresse för numismatik. Vare sig mynt, medaljer eller någon litteratur i ämnet lämnade han efter sig.

På 1700-talet var det vanligt att låta författa och trycka begravningsstal till minne av den avlidne. De tröstetankar¹⁰, som utdelades och troligen upplästes vid Edenströms begravning i Stockholm 1766, framtonar bilden av en på livet besviken man, vilken aldrig kunnat fördrå de nya tankar och levnadssätt som växte fram med frihetstiden. De två sista stroferna lyder:

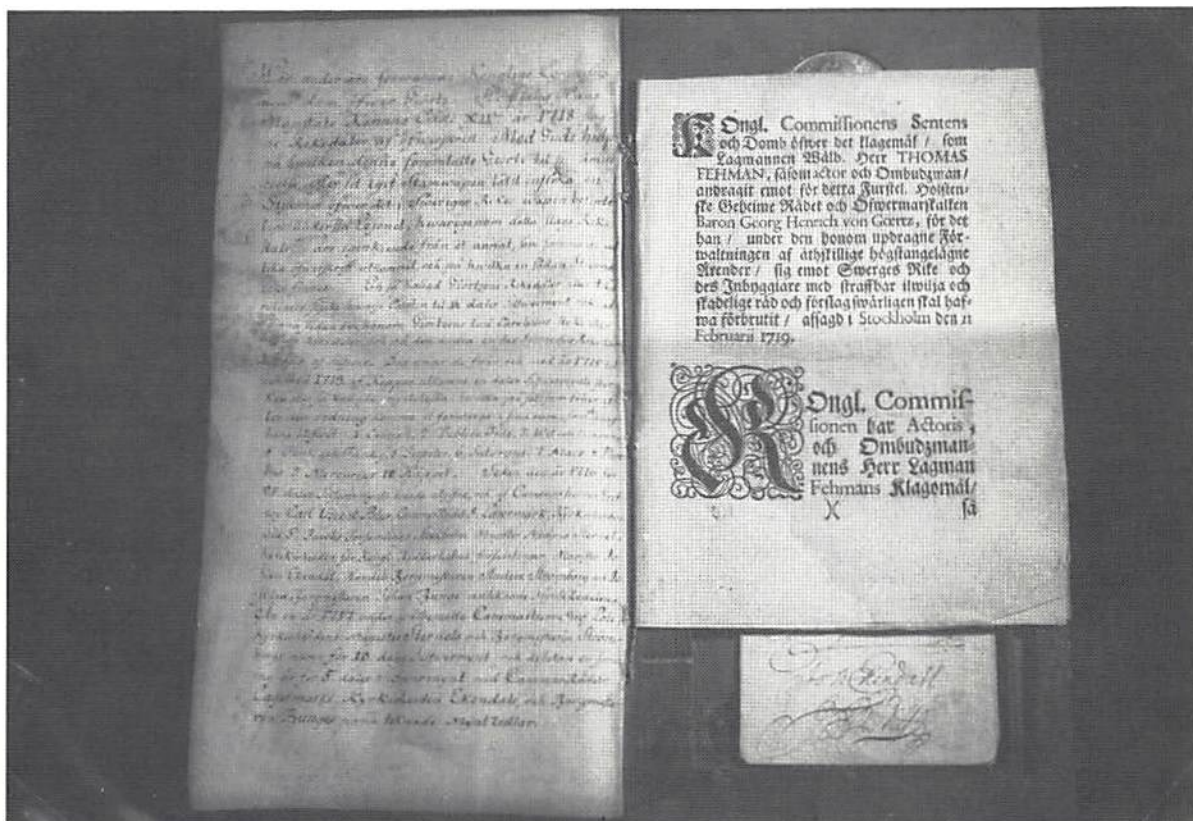

Bild 3

''Välsignat vare då Ditt Namn
 O GUD, som så vår Vän förlöstat!
 Vår EDENSTRÖM nu nått sin
 Hamn.
 Hans Skepp har ingen klippa krossat.
 Han har gått säker inomskärs
 Och, som en Kristen, seglat varligt:
 Fast ej så fort, dock ej så farligt,
 Som den af lyckans ilar bärs.

Han stilla gått sin trånga väg
 Och var ej lik den nya världen.
 Kom fritt en enda fram och säg,
 Om han har lefvat sams med fländer?
 Säg, var Han ej all Heder värd,
 Fast Han ej mycken Lycka vunnit?
 Nu dock sit Högsta Väl Han funnit,
 Där Lifsens Krona är beskärd.''

Edenströms gåva är intakt bevarad och förvaras i dag i Lofta kyrka och kan av besökare vid anmodan tagas fram för studium. Det är den väl värd.

NOTER

1. ''Görtzens kokerska. Anteckningar om mynttecknens eftermäle'' NNÄ 1956, sid 22-32.
 ''Görtzens gudar glömdes icke'', NNÄ 1957-1958, sid 161-171.
2. ''Från 1700-talets Lofta'', Östgöta Correspondenten, 24/1 1967.
3. Landsarkivet i Vadstena. Sockenstämmoprotokoll Lofta 1741.
4. En ingående modern analys om förhistorien till nödmynten finns i prof. Sven Grauers studie ''Karl XII i Stralsund 1714-1715'', Karolinska förbundets årsbok 1974, sid. 90-145.
5. Se Torgny Lindgren ''Projekterade men aldrig utgivna svenska mynttecken'', NNÄ 1940, sid 61-71, samt Torgny Lindgren, ''Projekterade men aldrig utgivna svenska mynttecken. Ett tillägg'', NNÄ 1944, sid 225-230.
6. Aleksanders Platbarzdis har i två utförliga uppsatser behandlat de svenska myntsedlarna och dess tillverkningsätt: ''Om tillverkning av de 1716 och 1717 utgivna svenska myntsedlarna'', NNÄ 1947, sid 51-65. ''Myntsedlarna 1716 och 1717'', NNÄ 1951, sid 44-48.
7. Berch, C.R., ''Beskrifning öfver svenska mynt. . .'', Uppsala 1773, sid 244 f.
8. Odén, K.C., Östgötars minne. Biografiska anteckningar om studerande östgötar i Uppsala, 1595-1900.
9. Stockholms stadsarkiv, Bou 1766/4:382.
10. Kungliga Biblioteket, Stockholm: Verser över och till enskilda. Magnus Edenström Kungl. Hovrättsadvokat begr. 13/4 1766.

Kring en myntstöld i Gävle

I *Weckoblad för Gefleborgs län* för lördagen den 15 november 1800 läses följande annons:

''Uti huset n:o 40 vid Stapeltorget är förleden torsdag eller den 13 november bortstulit 10 riksdaler i specie, bestående af 5 blanka riksdaler och 5 i plåtstycken och 3 dalers stycken, samt 1 riksdaler 16 ss. i tjocka slantar. Den, som om nämde stöld kan få någon underrättelse och det tillkännna gifver uti nämde hus, har at vänta belöning.''

Vad var det egentligen för mynt som stals, frågar sena tiders barn.

Först och främst stals det silvermynt till ett sammanlagt belopp av 10 riksdaler specie. Därav utgjordes hälften av hela riksdalar, ''5 blanka riksdaler'' som det står i annonsen. Den andra hälften bestod av *plåtstycken* och *tredalersstycken*. Vilka mynt åsyftades med de båda sistnämnda uttrycken?

1776 års realisationsförordning, §1, föreskrev, att en hel specieriksdaler skulle ''i allmänna rörelsen antagas och beräknas'' till 18 daler kopparmynt. Det är då lätt att inse, att ett *tredalersstycke* var = en sjättedelsrikdaler, ty en sjättedel av 18 daler är ju 3 daler.

Men *plåtstycke*? Vi har tidigare i MYNTKONTAKT 1977 nr 9 berättat om uppkomsten av myntbenämningen *plåt*, men det skadar inte att ta om redogörelsen, eftersom denna benämning har en komplicerad bakgrund. Under tiden 1680-1715 var pariteten officiellt 1 riksdaler = 2 daler silvermynt. Kopparplåtmyntet med prägelvärdet 2 daler silvermynt benämndes då *riksdalerplåt*, sedermera endast *plåt*. Det var vanligt att folk - åtminstone i mellersta och norra Sverige - räknade om kopparplåtmyntens i daler silvermynt uttryckta prägelvärde till daler kopparmynt: ett plåtmynt å 2 daler silvermynt kallades sålunda för 6 daler kopparmynt, ty 1 daler silvermynt var efter 1664 = 3 daler kopparmynt. Benämningen *plåt* flyttades sedermera över till sedelvalören 6 daler kopparmynt, som banken gav ut under åren 1745-1776, men även

till det silvermynt, som enligt 1776 års realisationsförordning motsvarade 6 daler kopparmynt, det vill säga en tredjedelsrikdaler. Som vi nyss sade var enligt realisationsförordningen 1 riksdaler = 18 daler kopparmynt; en tredjedelsrikdaler var sålunda = 6 daler kopparmynt och därmed = 1 *plåt*.

Slutligen *tjocka slantar*. *Slant* var en vanlig benämning, både i officiellt språkbruk och i dagligt tal, på kopparmyntet med prägelvärdet 1 öre silvermynt; kopparmyntet å 2 öre silvermynt kallades för dubbel slant. I realisationsförordningen, § 7, kallas både 2 öre silvermynt och 1 öre silvermynt sammanfattningsvis för *slantar*: en dubbel slant skulle gälla för 1/96 riksdaler och en enkel slant för 1/192 riksdaler, det vill säga 1/2 resp. 1/4 skilling (1 riksdaler 48 skillingar). Detta slantmynt var tungt och ovigt, och det blev efter hand värt mera som metall än som mynt: mot slutet av 1700-talet började folk gömma undan det och det försvann alltmer ur rörelsen. I stället gav riksgäldskontoret ut ''polletter'' å 1/2 resp. 1/4 skilling med vida mindre kopparinnehåll. Det är omöjligt att säga, om uttrycket *tjocka slantar* i annonsen betyder dubbla eller enkla slantar: förmodligen var det fråga om såväl den ena som den andra valören; i förhållande till riksgäldskontorets tunna polletter var även en enkel slant *tjock*.

Vårt att notera är, att det bortstulna beloppet 1 riksdaler 16 skillingar enligt realisationsförordningen motsvarade inte mindre än 128 dubbla slantar eller 256 enkla slantar. En enkel slant vägde 14,2 gram och hela beloppet vägde således 3,6 kilogram.

Annonsen är ett intressant bevis bland många på att folk långt efter 1776 års realisationsförordning envetet höll fast vid den gamla daler-räkningen.

Torgny Lindgren

Årsmötesjetongen 1979!

Jetongen har nu kommit in och de som överenskommit om hämtning ombedes göra detta före jul. Ej avhämtade jetonger utsändes mot postförskott.

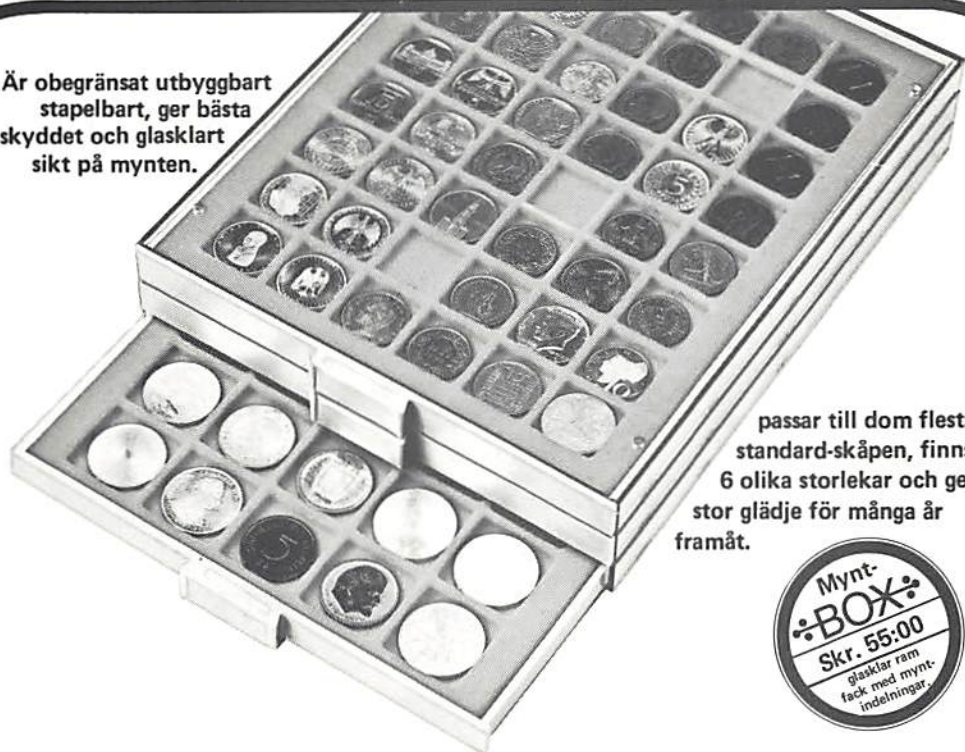
Kansliet

LINDNER MYNTBOX

motsvarar alla önsknningar

Redan med en Myntbox börjar samlingen.

Är obegränsat utbyggbart
stapelbart, ger bästa
skyddet och glasklart
sikt på mynten.

passar till dom flesta
standard-skåpen, finns i
6 olika storlekar och ger
stor glädje för många år
framåt.

Ett samlar-system som växer med Eder samling.

den växande myntskåp

GRATIS
Information

COUPON

Sänd in kupongen I DAG så sänder
vi prislista gratis

Namn _____

Adress _____

Postadr: _____

Generalagent för Lindner Album

ÖRESTADS-FRIMÄRKAFFÄR S- 20012 MALMÖ 2
Amiralsgatan 10, Box 2079 Tel. 0 40/11 55 93 - 12 67 90

GULDMEDALJ "FÖR BERÖMLIGA GÄRNINGAR" FÖR AVVÄRJANDET AV SEDELEFTERAPNING

I Post- och Inrikes Tidningar för den 18 mars 1845 läses följande korrespondensartikel från Lund, daterad den 12 i samma månad:

"Helt oförmodadt har man härstädes upptäckt en sedelförfalskningsfabrik, väl icke i stor skala, men som i det stället endast sysselsatte sig med sedlar af den största sorten eller Riksbankens på 500 R:dr. En här i staden bosatt f.d. Landtmäteri-elev vid namn Nilsson, som en längre tid drifvit procenteri och lånerörelse på pant, ansåg detta näringsfång icke nog inbringande, ehuru det säges att han skall hafva låtit belöna sin hjälpsamhet med ända till 160 procent. Han föll sålunda på den idén att fabricera nämnde sorts sedlar, och i sällskap med sin hustru begaf han sig, medhafvande en dylik sedel,

Medalj För berömliga gärningar i silver av 5:e storleken, utdelad 1850. Åtsida och framsida. Skala 1:1.

Denna medaljs utseende överensstämde helt med löjtnant Leerbecks medalj För berömliga gärningar i guld av 5:e storleken, utdelad 1845.

sistl. Lördag till Köpenhamn. Vid ankomsten dit skiljdes de åt, och hustrun begaf sig in i en butik på Östergade och upphandlade derstädes saker till ett värde af 86 R:dr 24 sk R:gds, framlemnande till betalning den nämnda 500 R:drs-sedeln. Köpmannen, som ville vara säker på huruvida sedeln var riktig, sände en af sin betjening till en Mäklare, som lemnade budet den underrättelsen att sedeln var falsk, hvilket utrönts derigenom att man å de i nedra kanten stående svarta zifforna 500 med en våt finger försökte om svärtan var riktigt fastsittande; men då alltsamman var gjort med tusch, suddade det från sig. Då Köpmannen återbekommit sedeln och yttrade till hustru Nilsson att den var falsk, ref hon den genast sönder i flera små bitar, hvilka dock liksom utprånglerskan togos i förvar och fördes till polis-kammaren. Nilsson sjelf hade till viss tid satt möte med hustrun i deras logis, men då hon icke kom, blef han ängslig och sökte henne i flera butiker, till dess han slutligen äfven inkom i samma butik, der upptäckten med den falska sedeln hade skedd. Köpmannen, som anade

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur

Lagerkatalog utkommer två gånger årligen

Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

MYNTKALENDER 1980

har utkommit. 128 sidor. Bunden.

•
Pris kr 14:95

•
Värderingspriser 1818-1980

•
Alla mynttyper avbildade

•
Inköpspriser hos
Sveriges Mynthandlare

•
Upplagesiffror

•
Register över mynthandlare mm

•
Finnes att köpa
hos väl sorterade mynthandlare

oråd, lagade att tvenne polisbetjenter, som voro i närheten, erbjödo sig att visa Nilsson hvar hans hust-ru var till finnandes; utan att ana något ondt följde han med till Rådhuset och ville först sedan han inkommit i gården vända tillbaka, hvilket dock hindrades. Nu började förhör inför Polismästaren, hvars slutliga resultat blef att Nilsson erkände sig hafva fabricerat den förfalskade sedeln, samt att han hade en påbörjad liggande i sitt logis i Lund. Sedan undersökningen, som fortgick in på natten till sistl. Söndag, var slutad, affördes de brottslige, ledsagade af Polislöjtnanten Leerbeck med tvenne andra af Köpenhamns polis, och anlände hit sistl. Söndag vid middagstiden. Efter ankomsten hit anställdes polisförhör, då Nilsson vidgick allt hvad han vid förhöret i Köpenhamn bekänt. Efter anställd visitation i det hus Nilsson bebodde, påträffades äfven den påbörjade sedeln. Den falska sedeln är till den grad lik de vanliga sedlarne af samma valör, att den mest vande affärsman, utan undersökning, svårligen skulle ansett den vara falsk. Den är målad på mycket tunt postpapper med blå

färg och vattenstämplarne på det sätt anbragte, att vid målningen alla de ställen der dessa borde finnas, blifvit lemnade hvita; det svarta var ritadt med tusch."

Vederbörande svenska myndigheter ansåg sig böra belöna det snabba danska ingripandet, varigenom en sedeletterapare, vars verksamhet hade kunnat bli farlig, omedelbart kunde oskadliggöras. På förslag av chefen för civildepartementet beslöt Kung. Maj:t den 6 maj 1845 att tilldela löjtnant Leerbeck ett exemplar i guld av medaljen av femte storleken med omskrift *För berömliga gärningar* att i höglått band med gula kanter av honom bäras på bröstet. I en dansk tidning, som citeras af Post- och Inrikes Tidningar för den 25 juni 1845, meddelas, att löjtnant Leerbeck vederbörligen hade emottagit sin medalj.

Medaljen *För berömliga gärningar* betraktas i våra dagar som avsedd för ett speciellt slag av berömliga gärningar, nämligen att med fara för eget liv ha räddat en medmänniskas liv. Så var det väl också vid den tid, då löjtnant Leerbeck tilldelades medaljen, i princip

men långt ifrån alltid i praktiken. Inom Sverige utdelades *För berömliga gärningar* vid flera tillfällen under åren närmast omkring 1845 för förtjänster, som hade bort belönas med *För medborgerlig förtjänst*, t ex mångårig tjänsteutövning eller nit och skicklighet i barnaundervisning. En utdelning av *För berömliga gärningar*, som kan sägas ha åtskillig likhet med löjtnant Leerbecks, är då 1849 en posttjänst erhåller medaljen i fråga för att ha lyckats avvärja ett poströveri "och sålunda rädda postverket från betydlig förlust" (han fick emellertid endast silvermedalj av 5:e storl.).

Nu var givetvis *För medborgerlig förtjänst* utesluten i löjtnant Leerbecks fall, eftersom han var dansk medborgare, och det kan ju tänkas, att den svenska regeringen hellre önskade tilldela honom en medalj med svenskspråkig inskrift än den medalj, som på sätt och vis kunde betraktas som en latinsk motsvarighet till *För medborgerlig förtjänst*, nämligen *Illis quorum meruere labores*.

Torgny Lindgren

Nytt "plåtmynt"

Skandinaviska Enskilda Banken flyttade den 12 november 1979 in i nya lokaler i Falun. För att ihågkomma denna händelse har man låtit prägla en om man så vill medalj eller rättare sagt en minnespenning som utgör en pastisch på ett plåtmynt. Den är tillverkad av koppar från Falu gruva och väger 758 gram vilket ju är nästan exakt detsamma som ett endalers plåtmynt enligt förordningen av 1715. De fem stämplarna har utformats av konstnären Léo Holmgren och anknyter till plåtmyntsstämplarna. Alla som sätter in 3 000 kronor i banken erhåller ett exemplar av plåten som tillverkats i en upplaga något understigande tusen exemplar. Den erinrar något om den plåt, som i början på 1920-talet tillverkades då Avesta blev stad men har betydligt starkare myntkaraktär. Själva präglingen har ombesörjts av myntverket i Eskilstuna, och det är således första gången på 200 år som ett svenskt myntverk framställt "plåtmynt".

Ernst Nathorst-Böös

Några anmärkningar angående litteraturen om ryska mynt- och medaljgravörer på 1800-talet

Fig 1.
Bröllopsmedalj 1841. Storfurst Alexander (Alexander II) och Maria Alexandrovna. Gravör: Heinrich Gube. Foto liksom övriga Jüri Tamsalu.

I Frågespalten i MYNTKONTAKT 1979/7 frågar Lars Karlsson om det finns litteratur som behandlar ryska myntgravörer på 1800-talet. I sitt svar rekommenderar Madeleine

kotoryh'' vstrččajutsja na russkih'' medaljah'' (Lexikon över gravörer och andra personer vars namn förekommer på ryska medaljer), Sanktpetersburg'' 1874 (36 s., 4:o).

Fig 2.
Minnesrubel över Nikolaus I 1859. Gravör: Alexander Ljalin.

Greijer två verk, Forrers *Biographical Dictionary of Medallists* och Kaims *Russische Numismatik*. Tyvärr nämner hon inte den allra bästa boken: Julius Iversen. *Slovar' medal'evov'' i drugih'' lic'', imena*

Det är ett kortfattat men utförligt verk, skrivet av sin tids främsta medaljkännare i Ryssland. Forrer synes ha hämtat det mesta av sina upplysningar om ryska gravörer från tiden före 1874 från Iversen.

Fig 3.
Minnesrubel över Alexander II 1898. Gravör: Avenir Griliches.

Vad beträffar uppgifterna om myntgravörer i Kaims *Russische Numismatik* (och också i hans *Russische Münzstätten, Münzzeichen, Münzmeisterzeichen*, Braunschweig 1971) måste man anmärka, att de av Kaim angivna årtalen inte alls syftar på gravörernas tjänstetid vid myntverket utan (i de flesta fall) endast på förekomsten av deras namn eller initialer på mynt. Under 1800-talet brukade man i Ryssland inte signera andra än jubileumsmynt och dylika. Således nämner Kaim P. Utkin som gravör bara under åren 1835-36, då den s k familjerubeln präglades. I verkligheten arbetade Utkin dock vid St Petersburgs myntverk sedan 1831, och han synes ha haft tjänsten till sin död år 1852.

Jag vill här begagna tillfället att rätta en ofta förekommande förväxling angående den av Karlsson nämnda gravören Avenir Griliches. Namnet Griliches finner man ofta på ryska medaljer från 1800-talets sista fjärdedel, och de flesta (inte alla) handböcker vet att det är fråga om två personer, fadern och sonen. Men vilken var vilken? Iversen nämner i sitt år 1874 utgivna verk en självlärd gravör Avenir Griliches, som var född i Vilna och vid tiden för skrivandet anställd i St Petersburg. Det var samma Avenir Grigorevitj Griliches som också tog hand om Helsingfors myntverks beställning av stamper från St Petersburg år 1874. Jag har inte lyckats få fram några mera exakta data angående hans liv och verksamhet.

Bättre känner man hans son Abraham (eg. Abram-Sergei) Avenirovitj Griliches. I den ryska samlartidningen ''Staraja moneta'' årgång 1912, s 76-77, finns hans nekrolog, där det berättas att han kom från Vilna till den ryska metropolen som 19-åring år 1869 och började studera vid konstakademien. År 1877 fick han tjänsten vid statens myntverk, där han senare blev ''staršij medal'er'' eller huvudgravör. Han dog år 1912.

Forrer (Supplement, vol. VII, s 397) talar dock om fadern Abraham G. och sonen Avenir G. Det måste alltså vara tvärtom. Kaim nämner bara en Avenir G, som enligt honom var gravör under åren 1889-1898. Här är det säkert fråga om Abraham Avenirovitj. Vad som Kaim menar med sina årtal är svårt att veta, eftersom Georgij Mihailo-

vitj berättar att Abraham redan år 1886 deltog – tillsammans med fadern Avenir – i graveringen av Alexander III:s nya mynttyper.

Till slut kan det vara skäl att ännu upprepa, att de flesta mynten såväl i Ryssland som i andra länder på 1800-talet var (och ännu är) osignerade. Det är inte enbart fråga om en tradition av anonymitet utan

helt enkelt om det, att ett mynt säl- lan var en enda konstnär's arbete. I ett större myntverk fanns det mäs- tare som skapade porträtt och em- blem och andra som endast kop- pierade och upprepade dessa. Det mindre krävande arbetet med pun- sandet av inskrifter etc. genomför- des ofta av lärjungar. Även om ett mynt har ett porträtt som är signe-

rat behöver detta inte betyda, att den ifrågavarande gravören har graverat hela myntet. Det samma gäller medaljer, som man som konstverk gärna brukar tillskriva någon viss gravör; möjligheten av atelierarbete borde också här alltid kommas ihåg.

Tuukka Talvio

Fig 4. Alexander II medalj utgiven av Alexander III för Finland 1894. Gravör Abraham Griliches (j.r.).

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan ett par år etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 21 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfälskningar. – Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlström Mynthandel AB
Kungsgatan 28, Box 7662
103 94 Sthlm 7, tel. 08-10 10 10

Amneklevs Mynthandel
Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel 011-10 29 50

Yngve Almer Mynthandel
Storgatan 49, Box 2068
700 02 Örebro, tel. 019-13 50 61

Flodbergs Mynthandel
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel. 040-12 99 30

Handelsbolaget Mynt och Medaljer
Sveavägen 96, Fack, 104 32 Sthlm 19
tel. 08-34 34 23

Hirsch Mynthandel AB
Malmskillnadsgatan 29
111 57 Sthlm, tel. 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel
Hantverkargatan 11
371 00 Karlskrona, tel. 0455-813 75

Malmö Mynthandel AB
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel. 040-11 65 44

Mattssons Mynthandel
Kungsängsgatan 21 B
753 22 Uppsala, tel. 018-13 05 54

Norrälje Mynthandel
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrälje, tel 0176-168 26

Nordisk Varutjänst Nova
Södra Strandgatan 3, Box 40
701 02 Örebro, tel. 019-12 05 11

Myntaffären Numis
Vallgatan 1, Box 2332
403 15 Göteborg, tel 031-13 33 45

Svea Mynt & Frimärkshandel AB
Stureplan 4, Box 5358
102 46 Stockholm, tel. 08-10 03 85/95

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel. 08-62 62 61

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel. 033-11 24 96

Peo Mynthandel AB
Drottninggatan 29, Box 16 245
103 25 Sthlm, tel. 08-21 12 10

Strandbergs Mynthandel AB
Arsenalsgatan 8, 111 47 Sthlm
tel 08/20 81 20, 20 51 10

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel. 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel
Renstiernas Gata 29, Box 11 080
100 61 Sthlm, tel. 08-44 82 81

I. Wallin Myntgalleri AB
Stora Nygatan 14, 111 27 Sthlm
tel. 08-20 27 51

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42, 111 20 Sthlm
tel. 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 5132, S-102 43 Stockholm

”KONSTMEDALJEN HAR INGET MED SAMLARTALLRIKAR, DIAMANTER OCH ÄGGKOPPAR ATT GÖRA.”

Fig 1
Minnesmedalj utgiven den 11 november 1972 på Konung Gustaf VI Adolfs
90-årsdag. Skulptör Rune Karlzon. $\varnothing$ 45 mm.

Medaljkonsten omges av en mängd fördomar och förutfattade meningar. Ordensdekorationer, förtjänstecken och idrottsjetonger blandas ofta samman med den moderna konstmedaljen. Det är därför viktigt att slå fast att medaljkonsten är:

1. en konstform vid sidan av annan skulptur, grafik etc.
2. obunden när det gäller motivval
3. den äldsta formen av multikonst världen känner.

Den första medaljen gjordes i Italien på 1400-talet (Pisanello – ”medaljens fader”). På 1500-talet kom de första svenska medaljerna. Helt naturligt tillverkades medaljerna vid dåtidens myntverk, som ägdes av kungar och furstar. Detta förklarar, varför medaljen än idag av många förknippas med kungamotiv. Samtidigt kom medaljen att inträngas under begreppet numismatik, dvs läran om mynt, sedlar, polletter och medaljer. Medaljen har således av historiska skäl grupperats in under betalningsmed-

len, men borde snarare tillhöra mini-skulpturen. Med tiden började

nämligen alltfler skulptörer att arbeta med medaljkonst.

Vid 1920-talets början gjorde Carl Milles sina första medaljer, som idag står högt i kurs bland samlare. Då utbjöds också Milles berömda Gustav Vasa-medalj genom Sällskapet S:t Erik i Stockholm till allmänheten. Förutom Milles har vi en lång rad konstnärer som skulpterar medaljer som t ex Carl Eldh, Bror Hjorth, Ivar Johansson, Tore Strindberg, Svante Nilsson, Christian Berg, Gösta Carell, Eric Grate, Arne Jones, David Wretling, Edvin Öhrström m fl. Inte minst under 70-talet har namn som Olle Adrin, Lennart Jonason, Rune Karlzon, Peter Linde, Bengt Inge Lundkvist och Gunvor Svensson fört den svenska medaljkonsten framåt.

VILKA VÄRDEN HAR DÅ MEDALJEN?

1. I likhet med all konst har medaljen ett *konstnärligt värde*. Betänk att man för dryga 100-lappen kan få en medalj av en bra konstnär! Ett grafikblad kostar ofta det tredubbla eller mer. Konstmedaljen är en prisbillig konstform och det har

Fig 2.
Nordiska Museets medalj till 100-årsjubileet 1973. Skulptör Bo Thorén. $\varnothing$ 70 mm.

många upptäckt.

2. **Raritetsvärdet.** Medaljen ges ut i ett begränsat antal nummerade exemplar; vanligen mellan 500 och 2-3 000 exemplar. Detta är mycket små upplagor om man jämför med mynt och frimärken, som görs i miljontal.

3. **Metallvärdet.** Vanligtvis ges medaljen ut i silver eller brons. Ibland i guld. Metallvärdet är ett extra värde, som en oljemålning eller litografi saknar. Färgen och duken har ju i princip inget värde. Metallpriset i medaljer är ytterst förmånligt. Så är t ex priset idag ca 65 kr per gram för guldmedaljer. Grampriset för guldsmycken är nära det dubbla! Sedan 1972 har guldpriset stigit från 7 000 kr till över 50 000 kr per kg. Den relativa utvecklingen på silverpriset är i stort sett densamma. Inte underligt att många kunnat mota inflationen tack vare sina medaljköp!

4. **Motivet.** Sist men inte minst väsentligt är medaljens motiv/tema. Ett seriöst och intresseväckande motiv spelar stor roll för många medaljintresserade och en avgörande roll för medaljens framtida historiska värde.

BLIR MAN RIK OM MAN KÖPER MEDALJER?

Precis som vid allt samlande och investering finns exempel på både kraftiga och svaga värdestegringar. Vissa aktier stiger, medan andra sjunker i värde. Det är samma förhållande med snart sagt allt man köper. De som köper medaljer gör det i regel därför att de tycker om medaljens motiv/tema och konstnä-

Fig 4.

Årets medalj 1976: Sverige-USA 200 år. Skulptör Peter Linde. Ø 70 mm.

ren bakom den och de blir naturligtvis inte ledsna ifall de sedan upptäcker att medaljen stiger i värde. Somliga spekulerar i metallvärdet också och har, när det gäller guld och silver, onekligen haft en klar fördel av de synnerligen snabbt ökande metallpriserna på världsmarknaden. Eftersom medaljen har så många olika värden är möjligheterna till värdebeständighet eller värdeökning relativt stora, även om inte alla medaljer ökar i värde.

Medaljen är en trevlig och lärorik konstform med många olika värden, som trots detta kostar mindre än andra konstformer. Den tar liten plats och kräver inga direkta förkunskaper. Den kan vara lönsam

dessutom. Köp de medaljer Du tycker om och undvik stora serier, som kan vara svårsålda i andra hand.

Bo Jälm

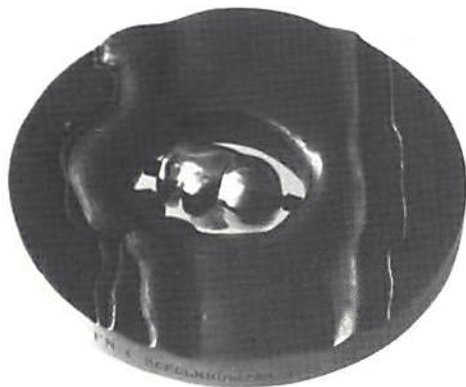

Fig 3.
Medalj till FN:s befolkningsår 1974. Skulptör Lennart A.R. Jonason. Ø 70 mm.

Kungl. Myntkabinettet, Statens museum för mynt-, medalj- och penninghistoria

Narvavägen 13-17, 2 tr
Stockholm

(Buss nr 42, 44 och 69
till Historiska museerna,
tunnelbana till Karlslan)

Utställningar: Svenska mynt
från 1000-talet till nutid,
Mynt från forna svenska
besittningar, Världens mynt
under 25 århundraden,
Sveriges medaljhistoria och
Medaljens konsthistoria

Specialmonter:

Primitiva betalnings-
medel

Museet:
Måndag - fredag 11-16
Lördag och söndag 12-17

RECENSIONER

Jørgen Steen Jensen: *Medaljen över Jan Baptist Teczynski och Cecilia Vasa. Ett stycke 1500-talshistoria. Göteborg 1979. Utgivet av Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg, Krabbeliderna 15, 417 28 Göteborg, postgiro 87 81 24-7. ISBN 91-970052-8-2. Pris 24 kr.*

Av Gustav Vasas tio barn i andra äktenskapet med Margareta Leijonhufvud uppnådde tre söner och fem döttrar vuxen ålder. Av de senare har väl främst den sköna Cecilia (1540–1627) fångat eftervärlden på grund av de romantiskt-tragiska inslagen i hennes levnadsöde. Innan hon 1564 gifte sig med markgreve Kristoffer av Baden-Rodemachern (död 1575) är hennes namn förknippat med två andra ädlingars. I samband med system Katarinas giftermål 1559 med en greve av Ostfriesland hade Cecilia på natten tagit emot svågern Johans besök i "frustugan" på Vadstena slott; det hela avslöjades och handlades på ett mycket klumpigt sätt av tronföljaren prins Erik ("Vadstenabullret"), vilket vållade den åldrade Gustav Vasa mycket bekymmer och förfargelse. Två år senare mötte hon sin förste friare, och det är om denne, den korta, politiskt betonade romansen och den medalj över de båda kontrahenterna som finns kvar i avgjutning, som det ovan angivna arbetet handlar, författat av museumsinspektören vid Den kgl. Mønt- og Medaillesamling Jørgen Steen Jensen och översatt från det engelska manuskriptet av Rolf Frideson och Lars-Ingvar Jönson; den sistnämnde är som bekant den drivande kraften bakom utgivningen av Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg många nyttiga skrifter.

Friaren var en ung polsk ädling av en förnäm och inflytelserik familj, greve Jan Baptist Teczynski. Polen och Sverige hade förhandlingar i den livländska frågan redan 1560; härtill kom, att hertig Johan, som efter Gustav Vasas död tilldelats Finland, hade planer på att gifta sig med den polske kungens dotter Katarina. Teczynski, vars far nyligen dött, kom sommaren 1561 till

Stockholm för att diskutera detta äktenskap med Erik XIV. Under besöket framförde han sin önskan att få gifta sig med prinsessan Cecilia och det är känt, att han lät polska musikanter konserter under hennes fönster. Han var tillbaka för ett andra besök på hösten samma år. Erik gav inte något tillstånd till sin brors äktenskap – vilket kung Sigismund August däremot gjorde – och inte heller Teczynski fick något medgivande. Denne reste över till Åbo och följde 1562 Johan, när hertigen begav sig till Polen för att gifta sig. Själv hade han på hösten andra planer, nämligen att förmåla sig med dottern till en Radziwill.

Fig 1.

Medalj med porträtt av den polske greven Jan Baptist Teczynski och prinsessan Cecilia Vasa av Sverige. Gjuten i silver (ej original exemplar – några sådana är inte kända idag). 40 mm. Möjligen ett verk av holländaren Steven van Herwijk ca 1564 och behandlad av J Steen Jensen i här anmält arbete. Kungl Myntkabinettet, Stockholm. Foto: N. Lagergren, ATA (liksom följande).

Vilken inställning Cecilia själv hade är osäkert. Åtminstone tidvis tycks hon ha tänkt sig ett äktenskap med den unge greven. Sommaren 1563 hade denne, av skäl som inte går att fastställa, ånyo ändrat sig och stod i begrepp att, med ett stort följande, avsegla till Sverige. Tillfället var illa valt. Erik hade brutit med sin bror och satt denne i fängelse på Gripsholm tillsammans med gemälen, kriget mot Danmark stod för dörren, fiendskap med Polen väntade. Sigismund August avrådde Teczynski från att resa, men denne stod inte att hejda. På Östersjön blev han uppbringad av en dansk flotteskader, förd till Köpenhamn efter en ganska lång tid till sjöss, och där avled han i slutet av december 1563 i någon sjukdom. Några månader senare gifte sig Cecilia med sin markgreve.

Den döde fördes till hemlandet och begravs i Krašnik och ett stort stenmonument, som är bevarat där, är med största sannolikhet rest till hans minne. Den i förtid bortgångne grevens minne vårdades av släkten, som tycks ha byggt upp en legend kring denne yngling.

Ett minne av det äktenskap som aldrig blev av finns i form av en medalj med Jan Baptists porträtt på ena, Cecilias på andra sidan (fig 1). Den mäter 40 mm och är känd i både silver och brons, men endast i senare kopior (avgjutningar). Den omnämns redan 1773 av C.R. Berch. Författaren diskuterar ingående vem konstnären kan ha varit och när medaljen bör ha tillkommit. B.E. Hildebrand tar upp den i sin stora katalogs första del (1874). I början av detta århundrade attribuerade den polske numismatikern

Marian Gumowski medaljen till den holländske konstnären Steven van Herwijk (Steven van Holland). Denne har gjort en serie medaljer över den polska kungafamiljen. Även om det senare visats, att van Herwijk sannolikt aldrig besökt Polen utan gjort sina medaljporträtt efter miniatyrer, anser Steen Jensen det vara möjligt, att han är mästar till minnespenningen över den polske ädlingen och den svenska prinsessan. Han visar på likheter med två medaljer av van Herwijk, över markisinnan av Northampton (1562) och över Maria Newce, gift med den äventyrlige John Dymock – den sistnämnde var en politiserande guldsmed, som hade förbindelser med flera hov och kände konstnären; han hade suttit i fängelse i Stockholm 1563 och var en av Cecilias fordringsägare under hen-

nes och makens Londonvistelse senare på 1560-talet. Medaljen är ju endast känd i avgjutningar och särskilt bokstäverna är mycket grövre än på de nämnda kvinnoporträtten. Jönson har i en not (132) kommenterat detta och dragit den slutsatsen att inskriften kan ha utförts av den konstnär, som svarat för gjutningen, medan van Herwijk kanske blott levererat porträtten, eventuellt som punsar. Steen Jensen tänker sig vidare, att medaljen kan ha beställts av en släkting och namne, Jan Teczyński, som deltog i den misslyckade resan till Sverige 1563.

Ytterligare en medalj tas upp i skriften. Det är den som på åtsidan visar Cecilias porträtt – detsamma som på den föregående – och på framsidan Susanna i badet (fig 2).

Fig 2. Sidan med Cecilias porträtt finns även gjuten med denna framsida, tolkad som Susanna i badet och sedan gammalt sammankopplad med den för Cecilia pinsamma händelse som kallas "Vadstenabullret" (1559). Det kan diskuteras, om inte en annan konstnär är mästare till denna sida; man har tänkt sig Willem Boy, som sannolikt utfört Gustav Vasas begravningsmedaljer. Silver. Kungl Myntkabinettet.

Steen Jensen godtar här Hildebrands gamla förklaring, att denna scen skulle syfta på "Vadstenabullret" och det nattliga besöket 1559 i hennes kammare; prinsessan skulle vara lika oskyldig som Susanna. Förklaringen har avvisats av andra medaljforskare, men författa-

som fick ett så tragiskt slut, och kritiskt granska dem. Upbringandet på Östersjön – som här inte kunnat refereras – följer noga samtida redogörelser. Mycket är klarare när man läst hans skrift. Själv är han dock mån om att påpeka, att man ännu inte har tillräckliga indicier för att med säkerhet kunna säga, att medaljernas tillkomstshistoria är den han föreslagit.

LLt

B. Ahlström, Y. Almer och J-E Selin: *Prisguide över Sveriges mynt 1818-1979 med värderingspriser 1980*. [Med parallelltext på engelska] 5:e uppl. Numismatiska Bokförlaget AB, Stockholm 1979. 113 s, ill. Capris 14 kr inkl. moms.

Denna praktiska lilla handbok för samlare av moderna svenska mynt

har utkommit i sin 5:e upplaga. Priser tycks, så långt rec. kontrollerat dem, vara realistiska och ha reviderats med omsorg. En del har höjts och förändringarna gäller där framför allt Oskar II och Gustav V i bättre kvalitet. Sänkningar har också förekommit, t ex vissa dukater, medan andra är oförändrade. Vissa smärre felaktigheter som rec. påpekade i MYNTKONTAKT 1978, s 243, har emellertid inte korrigerats.

LLt

Raouhl Örtendahl: *Myntkalender 1980*. Katalog över Sveriges mynt 1818-1980 med aktuella värderingspriser. Alfa Kontakt AB, Enköping 1979. 128 s. ill. Pris 14:95 inkl. moms.

Den nionde upplagan av Örtendahls Myntkalender som behandlar svenska reguljära mynt och jubileumsmynt 1818-1979, har nu utkommit. Formatet är som tidigare A6 och till det yttre är den lik sina föregångare, däremot har innehållet genomgått en del väsentliga förbättringar vad gäller bildmaterialet, typografin och layouten.

Illustrationerna är nu i huvudsak bra med några undantag för en del av Gustav VI Adolfs och Carl XVI Gustavs jubileumsmynt. Bilderna på mynten har nu placerats ovanför värderingstabellen för ifrågavarande mynt vilket gör det lättare för läsaren nu än när som i tidigare upplagor bilderna placerats för sig på högersidorna.

Trycket är mera distinkt än tidigare och värderingspriserna har satts i fet stil.

Konsekvens saknas tyvärr när det gäller placering av bilder på mynts åtsida och framsida. Det gängse är att åtsidan avbildas till vänster och framsidan till höger. Här finns tyvärr inte utrymme att räkna upp alla inkonsekvenser – bara ett exempel: på sidorna 72-73 är alla åtsidor till höger, på sidorna 74-75 är alla åtsidor till vänster.

Sidorna före den egentliga katalogdelen innehåller en del konstigheter som måste påpekas. I förordet sägs att "värderingspriserna är framtagna genom mycket noggranna studier av den aktuella marknaden, varför de är att betrakta som absoluta riktpriiser (min kursiv)".

Forts s 204

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

NORRTÄLJE MYNTHANDEL
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrtälje,
tel 0176-168 26

Vad menas med detta? Antingen är väl ett pris ett riktpreis eller också ett absolut pris – inte både-och!

Sid 6 med tabeller över myntmästare och myntgravörer från 1700-tallets första hälft fram till idag innehåller minst 5 fel och det är lite mycket på en enda sida:

– Albrekt Linberg skall vara Albrekt Lindberg

– Christopher Beog skall vara Christopher Borg och hans myntmästarperiod börjar 1821

– Gustaf Ljungberger skall vara Gustaf Ljungberger

– vår senaste myntgravör heter Léo Holmgren och det bör han heta på alla ställen hans namn förekommer i kalendern.

På sid 8 finns en svensk regentlängd för tiden 994–1975! Sverige är väl fortfarande år 1979 en monarki med känd regent.

Den inledande delen av Myntkalendern avslutas med en lista på inköpspriser hos Sveriges mynthandlare.

Före varje regents mynt finns en sida med uppgifter om monarken med ett undantag för Carl XVI Gustaf. Varför? De nyss nämnda sidorna är behäftade med mångahanda felaktigheter som lämnas därhän av utrymmesskäl.

Många av de fel vad gäller mått, vikt och upplagesiffror som finns i tidigare utgåvor är nu rättade men en hel del kvarstår och nya har kommit till.

Några exempel:

– sid 17. Karl XIV Johan I Rd 1827, 29 typ B, fel vikt (rätt vikt 29,25 g)

– sid 50. Karl XV dukat fel vikt (rätt vikt 3,49 g)

– sid 68. Oskar II 50 öre fel vikt (rätt vikt 5,0 g)

– sid 88. Gustav V 50 öre fel vikt (rätt vikt 5,0 g)

– sid 91. Gustav V 25 öre nickel ingen vikt (vikt 2,4 g)

– sid 93. Gustav V 10 öre nickel ingen vikt (vikt 1,5 g)

– sid 109. Gustav V 25 öre 1960 fel upplagesiffra (skall vara 4 374 000)

– sid 117. Carl XVI Gustaf 5 öre 1976–1979 fel vikt (rätt vikt 2,68 g).

Värderingstabellerna för guldmynten skapar förvirring då prisangivelse getts i olika kvalitetsområden för nästan alla här aktuella regenters mynt.

Önskvärt vore att till nästa utgåva av Myntkalendern värderings-

priser endast gavs i två kvalitetsområden enligt följande:

– för Karl XIV Johan – Carl XV i kval. 01, 1+, 1

– för Oskar II – Gustav V i kval. 0, 01, 1+, 1

Här ska inte bedömas riktigheten eller giltigheten i Myntkalenderns värderingspriser, däremot måste man ifrågasätta de stora skillnader som finns mellan de olika värderingskatalogerna för svenska mynt 1818–1979.

Priserna i Myntkalender 1980 ligger överlag högre än de i den av Ahlström, Almer och Selin utgivna Priguide över Sveriges Mynt 1818–1979 (anmäld ovan).

Skillnaderna kan ofta vara så stora som 100% och även mer och detta gäller speciellt mynt i lägre kvalitet. Två exempel kan tjäna som illustration till det nyss sagda. 1 riksdaler riksmünt 1873 värderas i Myntkalendern till 1700:– i kval. 1? i Priguiden till 750:–, 5 öre 1910 värderas i Myntkalendern till 1400:– i kval 1?, i Priguiden till 750:–.

Något som skulle hälsas med tillfredsställelse är om Myntkalendern till nästa utgåva kunde få en bättre bindning. Bladen lossnar i nuvarande utförande mycket lätt från limmet i ryggen.

Denna genomgång av Myntkalendern gör inte anspråk på att ha påvisat alla brister, utan ambitionen har varit att peka på en del av de fel som måste rättas till för att myntkalendern ska bli en bra värderingslista för Sveriges mynt från 1818.

Torbjörn Sundquist

Peter Flensburg: Viden om mønter. Clausen Bøger – Aschehoug, København 1979. 98 s, ill. Capris dkr 45:–. ISBN 87-11-03934-5.

Peter Flensburg är inte okänd för den intresserade samlaren – han har tidigare skrivit om såväl mynt som sedlar, allt avsett för amatören. Hans goda kunskaper garanterar att dessa skrifter är nyttiga verk inom ett område, där tyvärr så mycket onödigt kommit ut under de senaste åren; otillförlitliga arbeten fulla av fel och usla illustrationer, författade av personer med bristande kunskaper, utan litterär talang och utan självkritik. Då är det välgörande att

som omväxling få denna fint illustrerade lilla handbok, avsedd, som författaren säger, såväl för nybörjaren som för den som kommit lite längre och vill tränga under ytan. Han inleder med synpunkter på hur man skall uppbygga en "videregående samling" och varnar för övertro på investering – i goda fall har man pengarna tillbaka efter 3 år och vinst efter 5, en iakttagelse som många gjort även i vårt land. (Detta förhållande torde vara orsaken till att många investerare, de riktiga samlarna till glädje, nu har slutat försöka pressa upp priserna på rariteter.) Förvaring av mynt och medaljer, registrering, proveniens behandling också klokt och lättfattligt i samma avdelning.

Till andra, för den seriöse samlaren 'oumbärliga kunskaper som behandlas i korta kapitel hör t ex hur man skaffar sig litteratur och vilken, vad vissa numismatiska och inte minst latinska uttryck betyder (som "skrot och korn" och liknande), myntpräglingens teknik, heraldik, medeltida bokstavstyper, kvalitetssättning, falska mynt och annat nyttigt. Flensburg slutar med ett antal sidor om numismatiken och forskningen – nyttig läsning för dem som inte satt sig in i den växelverkan mellan samlare och vetenskapsmän som är nödvändig. Hobbyidkaren måste veta något om det han samlar, forskaren kan inte verka i ett lufttomt rum. Särskilt värdefull är författarens förklaring av den betydelse ett myntfynds *sammansättning* har för forskningen – man behöver studera en skatt i dess helhet.

LLt

Ännu en festskrift!

I den imponerande raden av numismatiska festskrifter har i år utkommit ännu en – "Greek numismatics and archaeology" – tillägnad den världsberömda amerikanska numismatikern Margaret Thompson och redigerad av två välkända numismatiker, dansken Otto Mørkholm och amerikanskan Nancy M. Waggoner.

SNF har sällat sig till den stora skara av institutioner och enskilda,

som på festskriftens Tabula gratulatoria framför sin hyllning till Thompson i anledning av hennes avgång med pension från American Numismatic Society.

Thompson har i sin forskning och författargärning främst ägnat sig åt de antika grekiska mynten. Det är därför självklart att festskriftens innehåll är koncentrerat till detta ämnesområde. En uppräknig av uppsatsernas titlar ger en föreställning om hur mycket en samlare av den grekiska världens mynt har att hämta i denna skrift (som finns att studera på Kungl Myntkabinettet):

- Hansjörg Bloesch (Winterthur)
Tetradrachms of Aegeae (Cicilia)
- Christof F. Bohringer (Göttingen)
Zu Finanzpolitik und Münzprägung des Dionysios von Syrakus
- T. V. Buttrey (Ann Arbor, Michigan and Cambridge, England)
The Athenian Currency Law of 375/4 B.C.
- Herbert A. Cahn (Basel)
"Olynthus" and Syracuse
- William M. Calder III (Boulder, Colorado)
A Reconstruction of Euripides, Philoctetes
- Evelyn B. Harrison (New York City)
The Iconography of the Eponymous Heroes on the Parthenon and in the Agora
- R. Ross Holloway (Providence, Rhode Island)
The Bronze Coinage of Agathocles
- Silvia Hurter (Zürich)
Der Tissaphernes-Fund
- G.K. Jenkins (London)
A Tarentine Footnote
- Frances Follin Jones (Princeton, New Jersey)
Fifteen Turtles and Tortoises
- Fred S. Kleiner (Charlottesville, Virginia)
The Late Cistophori of Apameia
- Colin M. Kraay (Oxford)
The Isparta Hoard
- John H. Kroll (Austin, Texas)
A Chronology of Early Athenian Bronze Coinage, ca 350-250 B.C.
- Georges Le Rider (Paris)
Un tétradrachme hellénistique de Cnide
- Yaakov Meshorer (Jerusalem)
Sepphoris and Rome

William E. Metcalf (New York City)

New and Noteworthy from Roman Alexandria - Pescennius Niger - Diadumenian

Leo Mildenberg (Zürich)

Yehud: A Preliminary Study of the Provincial Coinage of Judaea

Bucur Mitrea (Bukarest)

Un tétradrachme athénien du nouveau style découvert en Dacie

Otto Mørkholm (Copenhagen)

The Portrait Coinage of Ptolemy V

Paul Naster (Louvain)

Empreintes de sceaux hellénistiques de Warka

Hélène Nicolet-Pierre (Paris)

Les monnaies des deux derniers satrapes d'Egypte avant la conquête d'Alexandre

Mando Caramessini-Oeconomides (Athen)

The 1970 Myrina Hoard of Aeginetian staters

Martin Jessop Price (London)

On attributing Alexanders - some cautionary tales

Dorothy Burr Thompson (Princeton, New Jersey)

A numismatic commentary on the Ptolemaic cult Oinochai

Hyle A. Troxell (Upper Montclair, New Jersey)

Winged carians

Nancy M. Waggoner (New York)

Tetradrachms from Babylon Gladys Davidsen Weinberg and Sam S. Weinberg (Columbia, Missouri)

On numismatic evidence

Ulla Westermark (Stockholm)

Overstrikes of Taras on didrachms of Acragas

Orestes H. Zervos (New York)

Near Eastern elements in the tetradrachms of Alexander the great: the Eastern mints.

Nils Uno Fornander

Observera

Stockholmsbesökare, som tillhör någon till Svenska Numismatiska Föreningen eller Nordisk Numismatisk Union ansluten förening, är alltid välkommen till Svenska Numismatiska Föreningens möten. Programdetaljer finns inspelade på föreningens automatiska telefonsvarare. (08/67 55 98)

GOD JUL OCH GOTT NYTT ÅR önskar

MALMÖ MYNTHANDEL

Ingvar Enbom
Kalendegatan 9
211 35 Malmö,
tel 040-11 65 44

Medlem av Sveriges
Mynthandlare Förening

KÖPER - SÄLJER
MYNT • SEDLAR •
MEDALJER • LITTERA-
TUR

TB MYNT HB

U. Thimberg R. Berglund
Prislista nr 8 sändes gratis
på begäran

KÖPER
BYTER
SÄLJER

MYNT & TILLBEHÖR
LITTERATUR

Erstagatan 14
116 36 Stockholm
Tel. 08-41 01 33

Öppethållande:
Vard. 10-18
Lörd. 10-13

Var går gränsen för en numismatikers intresse?

Numismatiken har under de senaste hundra åren dragit det ena området efter det andra in under sin täckmantel, så att disciplinen numismatik i dag räknar en mångfald specialiteter. Samtidigt har numismatiken under de senaste decennierna erkänts som en hjälpvetenskap för den ena vetenskapliga disciplinen efter den andra.

Denna utveckling gör, att det i dag syns mig lämpligt att ställa dessa frågor:

Kan med det numismatiska för-
enas

a) att bli filatelist?

b) att samla exlibris?

I utländska numismatiska tidskrifter dyker då och då upp illustrerade artiklar om nya frimärken med myntmotiv.

Ett tyskt förlag har gett ut böcker till ledning för filatelister, som vill samla frimärken med myntmotiv.

Ett studium av frimärkskataloger visar, att det efter andra världskriget getts ut ett stort antal frimärken med mynt, medaljer, ordnar, sigill, bankhus, sparbössor m m. Upplösningen av kolonialväldena och skapandet av nya stater har medfört, att dessa länders frimärken används som medel för att sprida kunskap om bl a nya mynteditioner.

Här föreligger alltså en möjlighet att via de filatelistiska klubbarna vidga numismatikens anhängarantal. Vore det inte något för Svenska Numismatiska Föreningen att tänka på?

Exlibriskonsten är inte ny för numismatikern. I NNUM 1946 nr 4 skrev Carsten Svarstad om "Heraldiske og Numismatiske Exlibris". År 1979 har tysken Walter Grasser utgett "Numismatiker Ex Libris", som katalogiserar exlibris från hela världen och avbildar ett stort antal av dem. Boken, som kan varmt rekommenderas, kan beställas genom Ulf Nordlinds Mynthandel, Stockholm. Upplagan är begränsad (400 ex).

Nils-Uno Fornander

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad på AB Västanfors Industriens matsal, S Linjan, Fagersta. Upplysningar tel 0223/116 71 e kl 17.00 och 0223/172 18 kl 8.30-16.00.

FALU-BORLÄNGE MYNTKLUBB har möte på Östers Bageri, Gjutgatan 5, N Industriområdet, Borlänge 11/12. Nya och gamla medlemmar hälsas välkomna. Upplysningar tel 023/330 30 kl 07.00-16.00.

FINSPÅNGS MYNTKLUBB sammanträder sista torsdagen i varje månad på Sparbanken Östergötland, Beraslagsvägen 4, Finspång. Upplysningar tel 0122/103 89 el 161 20.

FROSTA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Fritidsgården, Hörby den 20/12 samt 1980 24/1, 28/2, 27/3, 24/4 och 29/5 kl 19.30. Visning från 18.30.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING, möte 20/12. Föreningen har öppet hus i föreningslokalen, Schackspelets hus, Haga Kyrkogata 3, Göteborg, mellan 18.30-21.00 följande dagar: 3/12 och 10/12.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på Restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar tel 0150/210 45 el 151 00.

KRISTIANSTADSORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion 14/12 på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra onsdagen i varje månad på Pensionärgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar tel 0155/131 31, 133 09, 134 29.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB har möte 18/12 i Fritidsgården, Ektorp.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar 0910/186 80.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND, Helsingborg har möten första helgfria onsdagen i varje månad på Handelsklubben, Sundstorget 3, Helsingborg. Upplysningar tel 042/26 21 14.

PITEÅ SAMLARFÖRENING har möten tredje fredagen i varje månad. Upplysningar 0911/710 76, 500 17.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möte den 6/12 kl 19.00 på Folkets Hus i Sandviken. Upplysningar tel 026/13 11 77, 026/25 26 17 och 026/27 00 19.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje har möte 6/12 på Föreningsgården, Torekällberget, Södertälje. Upplysningar tel 0755/185 68.

VILLSTADSORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten med auktion andra måndagen i varje månad kl 19.00 på Finnvedens Sparbank. Upplysningar tel 0371/322 02.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, VÄXJÖ håller sammanträde med myntauktion 12/12 på Restaurang Munken, Norragatan 24, Växjö kl 19.20. Visning 18.20-19.20.

MYNTTYPER UNDER OSCAR II:s REGERINGSTID

Myntverket utger fyra medaljer över olika mynttyper präglade under Oscar II:s regeringstid. Medaljerna präglas i begränsad upplaga och förre myntgravören Léo Holmgren svarar för den konstnärliga utformningen.

Fakta om medaljerna

Medalj	Metall	Diam	Vikt	Pris
Guldmynt	Guld 23 K	18 mm	4,6	420:—
Jubileumsmynt	Silver 925/1000	36 mm	27	130:—
Silvermynt	Silver 830/1000	32 mm	18	100:—
Bronsmynt	Brons, patinerad	32 mm	16	50:—

Samlarset innehållande samtliga fyra medaljer 655:—

Priserna inkluderar kassett, frakt och postförskottsavgift samt moms och gäller t. o. m. 30 nov. 1979. Leverans sker mot postförskott med början under november.

Åtsidorna visar en bild av Oscar II, på ena sidan därom lilla riksvapnet och på andra sidan Konungens monogram samt därunder texten: Mynttyper präglade under Oscar II:s regeringstid. På guldmedaljen återfinns guldmynt i valören 20 kr. med året 1873, 10 kr. med året 1876 och 5 kr. med året 1901. Den ena silvermedaljen upptar jubileumsmynten i valören 2 kr. med årtalen 1897 och 1907 och den andra silvermedaljen upptar de olika typerna av silvermynt. Bronsmedaljen upptar de olika typerna av bronsmynt. Medaljerna är präglade i myntverkets stora myntpress med flerslagsautomatik.

Vid samtidig beställning av alla fyra medaljerna levereras dessa förpackade i särskild samlingskassett med guldtryck. Medaljerna kan även beställas var för sig varvid leverans sker i små kassetter utan tryck.

Medaljerna präglas i en upplaga av max 10 000 ex. av vardera.

Till Myntverket, Box 401, 631 06 Eskilstuna, Tfn 016-12 03 00

Härmed beställs mot postförskott

Samlingskassett, innehållande samtl. medaljer .....ex à 655:—

För leverans var för sig

Guldmynt, 23 K guld ..... ex à 420:—

Jubileumsmynt, 925/1000 silver ..... ex à 130:—

Silvermynt, 830/1000 silver ..... ex à 100:—

Bronsmynt, patinerad brons ..... ex à 50:—

Pris inkl. kassett, frakt och postförskottsavg. samt moms.

Att sändas till

Namn: ..... Gatadress: .....

Postnummer: ..... Postadress: ..... Tfn: ...../.....

Årets Medalj 1979:

JÖNS JACOB BERZELIUS 1779 — 1979

Medaljen till 200-årsminnet av den världsberömda svenske kemisten Jöns Jacob Berzelius har utförts av prof. K G Bejemark, som vann tävlingen om Årets Medalj 1979. I juryn har ingått prof. C G Bernhard, Kungl Vetenskapsakademien, skulptör Edvin Öhrström samt representanter för Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner. Berzelius föddes 1779 i Väversunda i Östergötland. Hans främsta insatser var upptäckten av flera grundämnen, beräkningen av atomvikterna samt införandet av de nuvarande kemiska beteckningarna. Han grundade Läkarsällskapet och arbetade aktivt för Karolinska Institutets och Vetenskapsakademins utveckling.

Medaljens åtsida visar ett kraftfullt porträtt av Berzelius med sitt yviga hår och omskriften: JÖNS JACOB BERZELIUS 1779 — 1979. På framsidan finns ett elegant arrangemang av de verktyg som Berzelius använde sig av bl. a. för att förfärdiga den utrustning han behövde i sitt laboratorium. Bejemark har använt sig av ett formspråk som påminner om det han visade i sitt förslag till den nya svenska femkronan. Tack vare den djupare reliefen och medaljens storlek har han här nått en spännande effekt, som gör att medaljen får ett extra "nyhetsvärde" och väl passar in i raden av utgåvor av Årets Medalj. Professor K G Bejemark vid Konsthögskolan har utfört en mängd offentliga verk bland vilka Nils Ferlin statyn i Filipstad är en. Årets Medalj 1979 är hans första medaljiskulptur.

Metallpriserna har i år ökat i en allt snabbare takt. Årets Medalj 1975 har idag — utöver det konstnärliga värdet — ett silvervärde på ca 1.000 kr. Utgivningspriset var 485 kr! Årets Medalj 1979 kostar i silver 545 kr (För medlem i KMV: 505 kr). Redan silvervärdet ligger idag nära 400 kr!

MEDLEMSRABATT

— Är Du redan medlem under 1979 i Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner får Du **hela** årsavgiften avdragen från Din beställning. Ange då Ditt medlemskap på beställningskupongen nedan!

— Vill Du bli medlem i Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner? Vid köp av Årets Medalj 1979 kan Du automatiskt bli medlem genom att ange det på beställningskupongen. Då erhåller Du medlemsbevis på posten **utan extra kostnad** och en tryckt folder om Samfundet och dess medlemsförmåner.

I serien Årets Medalj har tidigare utgivits:

1975: *Sveriges Radio 50 år*. I juryn: vice radiochefen Jan-Otto Modig.

1976: *Sverige-USA 200 år*. I juryn: ambassadör Tore Tallroth.

1977: *Uppsala Universitet 500 år*. I juryn: rector magnificus Torgny Segerstedt.

1978: *Carl von Linné 1778—1978*. I juryn: docent Birger Strandell, Linnésällskapets förre ordf.

Svenska Medaljgillet

BESTÄLLNING till Svenska Medaljgillet AB, Box 553, 631 07 ESKILSTUNA. Tel. 016-12 45 50.

Jag beställer BERZELIUS-medaljen enl. nedan:

..... st i Brons (148 g/70 mm) à 270 kr.

..... st i Kontr. Silver (152 g/70 mm) à 545 kr.

I priset ingår medaljstall i mahogny, certifikat, frakt och per oktober 1979 gällande moms.

Jag vill bli medlem i Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner och betalar fullt pris för Årets Medalj 1979 men emottar utan extra kostnad medlemsbevis och en folder om Samfundet och dess medlemsförmåner.

Jag har redan betalt medlemsavgiften för 1979 i Samfundet KMV och skall ha 40 kr rabatt på min beställning.

Jag vill veta mera om tidigare utgåvor av Årets Medalj.

Namn (textat).....

Gatuadr.....

Postnr..... Postadr.....

Datum..... Tel.....

Underskrift.....